

UNIVERSITA KARLOVA
PRÁVNICKÁ FAKULTA
Katedra trestního práva

Téma diplomové práce:

Postpenitenciární zacházení a prevence recidivy

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Rudolf Vokoun, CSc.
Diplomant: Jana Novotná
5. ročník
Medinská 494
Praha 9 – Klánovice
190 14

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala, způsobem ve vědecké práci obvyklým.

V Praze dne 31. 3. 2008

Jana Novotná

Obsah:

1. Úvod	1
2. Recidiva	2-13
2. 1. Druhy recidivy	2-3
2. 2. Příčiny recidivy	3-7
2. 3. Prevence recidivy	7-10
2. 4. Osobnost recidivního pachatele	10-13
3. Penitenciární zacházení	14-35
3. 1. Evropská vězeňská pravidla	14-20
3. 1. 1. Historie mezinárodní spolupráce v oblasti vězeňství	14-16
3. 1. 2. Evropská vězeňská pravidla (EVP)	16-20
3. 2. Účel trestu	20-23
3. 3. Výchovná funkce trestu	23-27
3. 4. Adaptace na vězeňské podmínky	27-28
3. 5. Důsledky dlouhodobého uvěznění	28-30
3. 6. Problémy v zaměstnávání odsouzených	30-31
3. 7. Zvyšování zaměstnanosti vězňů	31-33
3. 8. Příprava odsouzeného na život po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody	33-34
3. 9. Projekt „Nová příležitost“	34-35
4. Postpenitenciární zacházení	35-45
4. 1. Historie postpenitenciárního zacházení	35-36
4. 2. Kontinuální sociální péče	36-37
4. 3. Práce sociálních kurátorů	37-38
4. 4. Probační a mediační služba ČR (PMS)	39
4. 5. Projekty v oblasti postpenitenciárního zacházení	39-43
4. 6. Systémy zacházení s odsouzenými a propuštěnými v zahraničí	43-45
4. 6. 1. Rakousko	43
4. 6. 2. Švýcarsko	43
4. 6. 3. Velká Británie	44
4. 6. 4. Nizozemí	44
4. 6. 5. Dánsko	45
4. 6. 6. Norsko	45
5. Závěr	46-48
Seznam literatury	49-50
Příloha	51

1. Úvod

Je důležité, abychom se problémem penitenciární i postpenitenciární péče věnovali i v současnosti, protože míra podílu recidivy na celkové kriminalitě je poměrně vysoká. Od roku 1989 až do roku 2002 byl podíl recidivistů na celkové kriminalitě v ČR v rozmezí 31 – 52 %, v roce 2002 to bylo 45,60 %. Jde o poměrně vysoká čísla, takže je zjevné, že výchovný účel trestu není naplněn. Navíc ještě nevíme o všech trestných činech, které osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody, spáchaly, protože existuje určitá míra latence trestné činnosti. Z toho důvodu by se měla zlepšit péče o odsouzené ve věznicích, tak i dohled nad odsouzenými, kteří byli odsouzeni k jinému druhu trestu, než je nepodmíněný trest odnětí svobody. Také by se měla zlepšit péče o osoby propuštěné z VTOS, protože nestačí pracovat na jejich resocializaci jen ve vězení, protože prostředí uvnitř vězení se značně odlišuje od běžného života.

Vysoký podíl recidivy může být jak negativním, tak pozitivním ukazatelem. Pokud podíl recidivy vysoký, může to znamenat, že se kriminalita udržuje mezi relativně uzavřeným počtem osob a není rozšířena v celé společnosti. Na druhou stranu to značí, že výchovná funkce trestu nebyla naplněna.

2. Recidiva

2. 1. Druhy recidivy

Za recidivu označujeme situaci, kdy pachatel spáchá nový trestný čin po předchozím pravomocném odsouzení. Existuje i nepravá recidiva¹⁾, kdy pachatel spáchá další trestný čin po vyhlášení odsuzujícího rozsudku za předchozí trestný čin, ale dříve, než první rozsudek nabyl právní moci. Tento případ nelze posuzovat jako souběh a na pachatele nelze hledět jako na recidivistu.

Pojem kriminální recidiva nemá jen jeden význam platný pro všechny okolnosti, ale rozlišujeme 3 pojetí kriminální recidivy:²⁾

1. *trestněprávní* – podle tohoto pojetí je za recidivu považována situace, kdy je spáchán nový trestný čin poté, co už došlo k předchozímu pravomocného odsouzení za trestný čin.
2. *kriminologické* – toto pojetí se od předchozího liší tím, že k opětovnému spáchání trestného činu dojde bez předchozího odsouzení nebo sňhání za trestný čin. Znamená to tedy, že za recidivistu je považován i pachatel, který dosud nebyl odsouzen nebo trestně sňhán, i když už třeba několikrát trestný čin spáchal, ale nedošlo k jeho odhalení.
3. *penologické* – recidivou je v tomto případě situace, kdy je pachatel minimálně podruhé ve výkonu trestu bez ohledu na to, jestli jde o trest odnětí svobody nebo alternativní trest.

Kriminální recidiva se rozděluje na:³⁾

1. *obecnou recidivu* – pachatel musí opakovat trestnou činnost bez ohledu na to, o jaký trestný čin jde konkrétně
2. *speciální recidivu* – musí dojít k opakování konkrétního trestného činu

---

¹⁾ Novotný O., Vanduchová M. a kol. Trestní právo hmotné I Obecná část. 5. jubilejní, zcela přepracované vyd. Praha: ASPI, 2007, s. 338

²⁾ Novotný O., Zapletal J. a kol. Kriminologie. 2. přepracované vyd. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 128

³⁾ Kuchta J., Válková H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2005, s. 330

Další dělení kriminální recidivy:⁴⁾

1. *trvalá recidiva* – za recidivistu se označuje osoba, která byla někdy v minulosti odsouzena za trestný čin. Nehledí se při tom na dobu, která mezitím uplynula.
2. *dočasná recidiva* – recidivistou je v tomto případě pouze osoba, která opakuje trestnou činnost v určitém, časově přesně vymezeném období, např. 5 let.

Další dělení:⁵⁾

1. *monotropní recidiva* – pachatel opakovaně páchá tentýž delikt (např. krádež)
2. *homotropní recidiva* – pachatel páchá několik stejnorodých trestných činů (např. majetkových)
3. *ditropní nebo amfitropní recidiva* – pachatel páchá trestné činy ze dvou skupin trestné činnosti (např. násilné a obecně nebezpečné)
4. *polytropní recidiva* – pachatel se dopouští trestných činů spadajících do více než dvou kategorií.

2. 2. Příčiny recidivy

U části recidivistů dochází k opakovanému spáchání trestného činu v krátkém časovém intervalu po jejich propuštění z VTOS. Proto by měl být nad těmito osobami zvýšen dohled, jehož účelem by bylo odstranit podmínky a vlivy, které mohou ovlivnit motivaci k trestné činnosti. Bohužel se u těchto lidí vyskytují ve větší míře různé psychopatologické jevy (alkoholismus, psychopatie), které ztěžují jejich znovuzачlenění do společnosti. Když tedy pachatel spáchá trestný čin brzy po propuštění na svobodu, je jasné, že převýchovný program prováděný ve výkonu trestu nebyl účinný. Proto je nutné vědět, jaké jsou příčiny recidivy, tak aby se odborný personál věznic snažil o odstranění právě těch příčin, které jsou nejčastěji důvodem k opakování trestné činnosti.

---

⁴⁾ Kuchta J., Válková H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2005, s. 330

⁵⁾ Kuchta J., Válková H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2005, s. 330 – 331

Podle intervalu recidivy rozlišujeme 3 typy recidivistů:⁶⁾

1. *krátký časový interval* – do této kategorie jsou zařazeni recidivisté, kteří opakují svou trestnou činnost do 1 roku po propuštění z VTOS. Tento druh lze dělit ještě na dvě části, recidivu do 6 měsíců a od 6 měsíců do 1 roku.
2. *střední časový interval* – k opakování trestné činnosti zde dochází během 1 – 3 let po propuštění z VTOS
3. *dlouhý časový interval* – pachatel v tomto případě recidivuje po 3 a více letech.

Nejnebezpečnější jsou recidivisté, kteří opakují trestnou činnost v krátkém časovém intervalu. Příčinou recidivy je v tomto případě zejména selhání převýchovného procesu v průběhu výkonu trestu, silná morální narušenost jedince a různé psychické poruchy. U středně nebezpečných recidivistů mají větší vliv nové kriminogenní faktory, které nepůsobily u jejich dřívější trestné činnosti. Nové kriminogenní faktory ale nejvíce působí o nejméně nebezpečných recidivistů, které se dopouštějí opakované trestné činnosti po 3 až více letech po propuštění. Tyto faktory působí především na osoby labilní a nevyrovnané, které jsou snadno ovlivnitelné svým okolím. Prodlužující se interval mezi propuštěním na svobodu a recidivou může značit, že nová trestná činnost má povahu nahodilého excesu. Z průzkumu provedeného roku 1972 vyplývá, že čím mladší osoba, která se vrací z výkonu trestu odnětí svobody, tím je i pravděpodobnější, že pokud se dopouštějí nové trestné činnosti, učiní tak v intervalu kratším a naopak, čím starší je osoba, která se vrací z výkonu trestu odnětí svobody tím je i pravděpodobnější, že pokud se dopustí další trestné činnosti, učiní tak v intervalu delším. Příčinou recidivy v krátkém časovém intervalu po propuštění u mladších osob může být horší zvládnutí readaptačních obtíží. Mladý pachatel se po propuštění vrací většinou do původního závadného prostředí jako je jeho rodina a kamarádi. Vzhledem k jejich věku mají velký vliv i problémy v pracovním uplatnění a s tím související finanční problémy. Tyto faktory působí na mladého člověka intenzivněji než na starší osoby. Vzhledem k výše uve-

---

⁶⁾ Osmančík O., Suchý O. K. otázkám zvýšené účinnosti boje proti recidivě. Právnícké štúdie XX, 1972, s. 143

denému se dá říci, že včasné recidiva nemusí u mladistvých a mladých zletilých delikventů znamenat mimořádný stupeň morální narušenosti, jak tomu bývá u věkově starších pachatelů.⁷⁾ Nebezpečnost krátkého časového intervalu tkví v tom, že pakliže se recidivista, vracející se z VTOS dopustí nové závažné a značně společensky nebezpečné trestné činnosti, je pravděpodobnější, že tak učiní právě v krátkém časovém intervalu.⁸⁾

U recidivy v časovém intervalu do 6 měsíců po propuštění je vysoký podíl osob s podprůměrným vzděláním (dokončené základní vzdělání nebo zvláštní škola, nedokončená základní školní docházka). Nedostatek vzdělání se totiž odráží v obtížnějším převýchovném působení a také v těžším uplatnění na trhu práce.

Recidivní pachatelé také neumí účelně využívat svůj volný čas. Většinou ho tráví v hospodách a podobných zařízeních, kde se opětovně dostávají do styku s nevhodnou společností a nabízí se jim celá řada příležitostí k novému porušování zákonů.⁹⁾ Proto je důležité, aby se takové osoby naučily ve výkonu trestu trávit svůj volný čas takovým způsobem, aby je to nesvádělo k páchání další trestné činnosti. K tomu jsou ve věznicích určeny různé volnočasové aktivity, kterých se mohou odsouzení účastnit podle svých zájmů.

K lepší reintegraci do společnosti je důležité, aby osoba vracející se z trestu odnětí svobody měla fungující rodinu, o kterou se může v nelehkých fázích svého života opřít. Osaměle žijící recidivisté postrádají významné regulativy chování, které zpravidla vyplývají od druhého partnera z pocitů, byť i oslabených, manželské, partnerské a rodičovské odpovědnosti. V důsledku své životní nezakotvenosti a vykořeněnosti se dají snadno strhnout závadným prostředím.¹⁰⁾ To, že recidivista žije osamocen a nemá rodinné zázemí, může znamenat, že není schopný žít v normální partnerském vztahu, což může značit je antisociální nebo asociální zaměření. U osaměle žijících recidivistů zejména rozvedených, kteří se vracejí z VTOS, je pravděpodobnější, že pokud se dopustí další trestné činnosti, učiní tak

---

⁷⁾ Osmančík O., Suchý O. K otázkám zvýšené účinnosti boje proti recidivě. Právnícké štúdie XX, 1972, s. 147

⁸⁾ viz tamtéž s. 157

⁹⁾ viz tamtéž s. 153

¹⁰⁾ viz tamtéž s. 154

v krátkém časovém intervalu a naopak, že u recidivistů, žijících v partnerském svazku, zejména v manželství, kteří se vracejí z VTOS, je pravděpodobnější, že pokud se dopustí další trestné činnosti, učiní tak v časovém intervalu delším.¹¹⁾ Z výzkumu vyplynulo, že rodinný stav hraje v mechanismu vzniku recidivy a ovlivňování jejího intervalu důležitější úlohu než faktor vzdělání a kvalifikace.

Podle výsledků výzkumu došli autoři k několika doporučením.¹²⁾ Během resocializace odsouzených by se měla věnovat pozornost dokončení či rozšíření jejich vzdělání, které jim může pomoci v budoucím uplatnění v normálním životě. Vzdělávání má smysl obzvláště u osob, které byly trestány 1 - 3krát, popř. 4krát, protože u vícenásobných recidivistů v mechanismu vzniku nové recidivy do popředí vystupují jiné faktory spjaté s některými jejich negativními osobnostními rysy. Podle autorů by měly být některé skupiny recidivistů podrobeny intenzivnímu postpenitenciárnímu zacházení. Jde o věkově mladší kategorie pachatelů, pachatele žijící mimo manželství, zvláště osamělé (rozvedené), s větším počtem předchozích odsouzení, podprůměrné úrovně vzdělání a kvalifikace a recidivistky. Tyto skupiny totiž vykazují vyšší podíly nové trestné činnosti spáchané během krátkého intervalu recidivy nebo nižší podíly nové trestné činnosti spáchané po uplynutí dlouhého intervalu recidivy. Obligatorní forma takového zacházení by měla být uplatňována především u těch osob, u kterých dochází ke kombinaci více negativně působících faktorů a tím se zvyšuje nebezpečí časně recidivy.

Výzkum se věnoval i skupině pachatelů, kteří byli podmíněně odsouzeni. Zjistilo se, že čím je osoba, které byl uložen podmíněný trest odnětí svobody mladší, tím je i pravděpodobnější, že pokud se dopustí nové trestné činnosti, učiní tak už ve zkušební době.¹³⁾ Tento druh trestu je podle výzkumu méně účinnější u žen než u mužů. S větším počtem dřívějších odsouzení roste pravděpodobnost, že osoba recidivuje už ve zkušební době. Čím nižší je stupeň vzdělání a kvalifikace, tím vyšší je podíl recidivistů, kteří se dopouštějí nové trestné činnosti ještě v průběhu zkušeb-

---

¹¹⁾ Osmančík O., Suchý O. K otázkám zvýšené účinnosti boje proti recidivě. Právnícké štúdie XX, 1972, s. 155

¹²⁾ viz tamtéž, s. 166

¹³⁾ viz tamtéž, s. 167

ní doby.¹⁴⁾ V průběhu zkušební doby je největší pravděpodobnost recidivy u věkově mladší kategorie pachatelů, pachatelů žijících mimo manželství, zvláště osamělých (rozvedených) s podprůměrnou úrovní vzdělání a kvalifikace, s větším počtem dřívějších odsouzení a recidivistek.¹⁵⁾ Z výše uvedeného vyplývá, že nad nejhroženejšími skupinami osob by měl být během zkušební doby vykonáván dohled, zejména pokud jde o osoby, u kterých předchozí podmíněný trest odnětí svobody nesplnil svůj účel.

2. 3. Prevence recidivy

Prevence se rozděluje na 3 skupiny, podle toho, komu je adresována, tedy na prevenci primární sekundární a terciární.

Primární prevence je adresována všem na území celého státu, kraje, okresu atp. Opatření, která jsem učiněna v rámci primární prevence by měla působit všechny osoby, ne jen na rizikové skupiny obyvatel, které jsou nejvíce ohroženy kriminalitou ať už jako potenciální pachatelé nebo oběti. Je zde zahrnuto i generálně-preventivní působení trestu na členy společnosti. Potrestáním za spáchaný trestný čin je lidem dáván signál, že toto jednání je nepřijatelné, a pokud se ho někdo dopustí, bude za něj náležitě potrestán. Stejně důležité je také to, aby potrestání přišlo co nejdříve po spáchání trestného činu, aby lidé měli důvěru v justiční systém, v jeho rychlost a spravedlivost. Tím se posiluje ochota lidí pomáhat při vyšetřování trestných činů v postavení svědků. V této oblasti mají významnou úlohu i média, která informují o práci policie, státních zastupitelství a soudů. Mohou v lidech posilovat pocit, že tyto instituce pracují správně a tímto zvyšovat zájem lidí o dění v jejich okolí a ochotu pomáhat při odhalování kriminality.

Sekundární prevence je adresována potenciálním pachatelům, obětem a rizikovým situacím. Mezi rizikové skupiny patří např. bezdomovci, narkomani, děti s výchovnými problémy. U tohoto druhu prevence sehrávají významnou úlohu terénní sociální pracovníci, kteří přicházejí do styku s rizikovými skupinami obyvatel

---

¹⁴⁾ Osmančík O., Suchý O. K otázkám zvýšené účinnosti boje proti recidivě. Právnické štúdie XX, 1972, s. 169 - 170

¹⁵⁾ viz tamtéž, s. 177

a mohou na ně pozitivně působit. U rizikových situací lze nejvíce využít situační prevenci, o které bude pojednáno dále.

Terciární prevence se soustředí na předcházení kriminální recidivě pachatelů a viktimologické recidivě obětí. U pachatelů jde o jejich znovuzачlenění do společnosti, na kterém by se mělo začít pracovat už během výkonu trestu a pokračovat i po jeho ukončení.

V prevenci recidivy se využívá i prevence sociální a situační.

1. Sociální prevence

Zaměřuje se na sociální kriminogenní jevy jako jsou prostituce, alkoholismus, nezaměstnanost, záškoláctví, bezdomovectví a chudoba. Strategii prevence vytváří sociální politika státu, která zahrnuje např. rodinnou politiku, politiku zaměstnanosti atp. Sociální prevence je především zaměřena na prevenci kriminality mládeže, protože u těchto osob teprve probíhá socializace, proto je dobré působit na tuto skupinu co nejdříve, tak aby se vůbec nedopustili kriminálního jednání. Nejdůležitější roli v socializaci jedince hraje rodina, následně pak škola. Pokud výchova v rodině neprobíhá správným způsobem, je tu možnost, aby chování jedince ovlivnila školní výchova. Úloha školy je důležitá i v brzkém odhalování problémových jedinců, protože se může na tyto jedince zaměřit a dále s nimi pracovat tak, aby se co nejvíce eliminovala možnost budoucího kriminálního jednání. Nevhodně trávený volný čas představuje závažný kriminogenní faktor.¹⁶⁾ Je potřeba, aby byla mladým lidem nabídnuta možnost užitečného trávení volného času v různých oblastech (např. v obcích by měla být možnost sportovat nebo navštěvovat zájmové kroužky). V oblasti terciární prevence jde o resocializaci už narušených jedinců, kteří někdy spáchali trestný čin. Těmto osobám je poskytováno sociální poradenství, které jim má pomoci v reintegraci do společnosti.

---

¹⁶⁾ Zapletal J. Prevence kriminality. 2. přepracované vyd. Praha: Policejní akademie ČR, 2005, s. 15

2. Situační prevence

U tohoto druhu prevence jde o odstranění kriminogenních situací, o omezování příležitostí ke spáchání trestných činů a zvyšování rizika dopadení. Je potřeba, aby prospěch z trestného jednání nebyl vyšší než vynaložené úsilí. To znamená, že je nutné zvýšit riziko a překážky pro spáchání trestného činu a minimalizovat prospěch z tohoto jednání plynoucí.

Existuje 5 kategorií opatření situační prevence:¹⁷⁾

- a) *Zvýšená ochrana objektů, osob a věcí, kterým hrozí kriminální útok* - jde např. o ochranu budov před vniknutím pomocí bezpečnostních zámků, alarmů, poplašné systémy u aut atp.
- b) *Přemístění ohrožených věcí na bezpečnější místo* - např. nahrazení hotovostních plateb bezhotovostními, což snižuje riziko loupeží při převozu peněz, ale také riziko, že při kapesních krádežích budou okradeni o velké částky peněz.
- c) *Ztížení přístupu k prostředkům vhodným pro spáchání trestného činu* - do této kategorie patří kontrola prodeje a držení střelných zbraní. Aby osoba mohla získat střelnou zbraň musí splnit podmínky stanovené zákonem. Patří sem i prohlídka fotbalových fanoušků před vstupem na stadion, tak aby se odhalilo držení nástrojů, které by mohli sloužit k násilným potyčkám. Také sem lze zařadit kontrolu na letištích, kterou se snižuje riziko únosů letadel, protože potenciální únosci mají ztíženu možnost pronést na palubu letadla vhodnou zbraň.
- d) *Zmenšení očekávaného prospěchu z trestného činu a zvýšení rizika pro pachatele* - se provádí neodstranitelným označováním věcí, díky němuž jsou odcizené věci snadněji identifikovatelné a také jsou pro pachatele obtížněji zpeněžitelné. Patří sem i označování zboží v obchodech kódy, které spustí alarm, pokud zákazník vyjde s věcí z prodejny bez zaplacení.
- e) *Zlepšení dohledu nad lokalitou* - rozlišujeme tři druhy dohledu: *formální dohled*, dohled prováděný zaměstnanci a *přirozený dohled*. Tyto tři formy by se měly navzájem kombinovat. Formální dohled je prováděn osobami k tomu určenými

---

¹⁷⁾ Novotný O., Zapletal J. a kol. Kriminologie. 2. přepracované vyd. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 182 - 183

(např. policisté). Dohled prováděný zaměstnanci provádějí ty osoby, které nejsou přímo zaměřeny na kontrolu kriminality, ale vzhledem ke své profesi se s ní mohou častěji setkat. Jsou to např. prodavači v obchodech, domovníci, recepční atp. Přírozený dohled může provádět každý občan v místě svého bydliště, protože tuto oblast zná nejlépe. Takové osoby mají přehled o tom, kdo v dané oblasti bydlí a kdo je cizí osobou. Je ale potřeba, aby si lidé všímali neobvyklých situací a byli ochotni je hlásit na policii. Přírozený dohled se obtížně uplatňuje v místech, kde lidé svá obydlí používají jen jako „noclehárnu“, protože tím pádem nemají o místě svého bydliště takový přehled a někdy je ani nezajímá, co se tam děje.

Výhodou situační prevence je její rychlé zavedení a nízké náklady, ale nevýhodou je její krátkodobá účinnost, protože může docházet k přesunu kriminality. Přesun kriminality má 5 forem:¹⁸⁾

1. *Teritoriální* (přemístění kriminality na jiné místo).
2. *Časový* (změna časových parametrů téhož trestného činu na témže místě).
3. *V taktice* (použití nových prostředků ke spáchání téhož trestného činu).
4. *V objektu, resp. cíli útoku* (mění se volba oběti v téže oblasti).
5. *Funkční* (přechod pachatele na jiný typ trestného činu).

Při uplatnění situační prevence ale nemusí docházet k přesunu všech trestných činů, které by se odehrály za dřívějších podmínek. Některé pachatele to může ovlivnit tak, že úplně upustí od spáchání trestného činu, jiné zase tak, že spáchají méně závažný trestný čin, než ten, který hrozil.

2. 4. Osobnost recidivního pachatele

Kriminální vzorce chování typické pro kriminální životní styl se vyvíjejí již od předškolního věku.¹⁹⁾ Tyto děti se od raného mládí odlišují od svých vrstevníků

---

¹⁸⁾ Zapletal J. Prevence kriminality. 2. přepracované vyd. Praha: Policejní akademie ČR, 2005, s. 23

¹⁹⁾ Kuchta J., Válková H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2005, s. 341

i od svých sourozenců. Nejsou motivováni úspěchem ve škole nebo ve sportu jako ostatní vrstevníci, ale touží po vzrušení, dobrodružství, riziku. Velmi často lže. O druhé projevuje zájem jen potud, pokud mu druzí mají co nabídnout a také mu to dávají. Je skoro úplně neschopen hlubších emocionálních vazeb a jeho interpersonální vztahy jsou povrchní.

Walters a White formulovali osm kognitivních vzorců na jejichž základě se utváří kriminální životní styl multirecidivistů:²⁰⁾

1. *Zmírňování*, jež umožňuje pachateli negovat odpovědnost za vlastní činy (přesun viny na oběť, neprofesionální soudce atp.).
2. *Odblokování* směřující k překonání úzkosti z následků vlastního chování, překonání odstrašujícího působení sankce (např. užití alkoholu, drog).
3. *Oprávnění* odrážející pocit privilegovanosti typu "ostatní lidé jsou tu pro mě" a umožňující svévolné jednání.
4. *Orientace na moc*, která je odrazem zjednodušeného, jednodimenzionálního vidění světa: lidé se dělí na silné a slabé.
5. *Sentimentalita* označující povrchní citovost, jejíž funkcí je udržet pozitivní sebeobraz, ovšem nestálým a egocentrickým způsobem. Jejím projevem je snaha odsouzených věnovat se uměleckým, chovatelským, někdy též dobročinným aktivitám.
6. *Kognitivní tupost* označující typickou intelektuální lenost recidivistů, neschopnost snášet nudu a vyvíjet dlouhodobější intelektuální úsilí. Následkem toho je excesivní vyhledávání vnější stimulace (potřeba dobrodružství, vzrušení).
7. *Diskontinuita*, charakteristická neschopností udržet zaměření, realizovat záměry či produkovat cílesměrné chování.

Spojení zmírňování a odblokování vytváří trvalý sklon k porušování sociálních norem, oprávnění a orientace na moc interpersonální bezohlednost, sentimentalita a superoptimismus nezdrženlivost a kognitivní tupost spolu s diskontinuitou tvoří neodpovědnost.

---

²⁰⁾ Kuchta J., Válková H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2005, s. 341 - 342

Podle výzkumných studií je osoba ohrožena kriminálním způsobem jednání, pokud se u něj vyskytnou rizikové kombinace určitých vlastností. Kanadští výzkumníci dospěli ve svém výzkumu k závěru, že k rizikovým osobnostním předpokladům patří následující kombinace tří vlastností:²¹⁾

1. *snížená úzkostnost* - jedinec se směle a bez obav pouští do nových a nejistých aktivit,
2. *zvýšená impulsivnost* - jedinec preferuje být neustále v pohybu, situace ho rychle zláká,
3. *nezávislost na odměně* - jedinec je lhostejný k tomu, zda bude chválen či nikoli.

Nápadné projevy těchto vlastností jsou pozorovány rodiči u svých potomků už od dětství. Riziková je pouze tato kombinace, pouze dvě z těchto vlastností riziko nepřináší.

Netík a kol. ve své výzkumné práci z roku 1986 rozlišili celkem osm typů pachatelů:²²⁾

1. *socializovaný*, pro nějž je charakteristický dobře zformovaný systém vnitřních regulativů chování (svědomí), nízký sklon k agresivním reakcím a emoční stabilita,
2. *nesocializovaný agresor*, který je typický nedostatečně zformovaným systémem vnitřních regulativů chování, egocentričností a nebrzděnou agresí (agresivní psychopat),
3. *konformní moron*, který se vyznačuje konformností, těžkopádností až tupostí a podřidivostí,
4. *nezdrženlivý, nezvladatelně puzeňý*, u nějž dominuje dynamičnost, vysoká pudová energie, vyhledávání vzrušení a slabá kontrola realitou,
5. *neurotický*, s dobře zformovaným systémem vnitřních regulativů chování, úzkostí, utlumeností a emoční labilitou,

---

²¹⁾ Čírtková L. Forenzní psychologie. Praha: Aleš Čeněk, 2004, s. 67

²²⁾ Kuchta J., Válková H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2005, s. 342 - 343

6. *hostilní*, charakteristický nepřátelským zaměřením vůči svému okolí, emoční labilitou a celkem dobře zformovaným systémem vnitřních regulativů chování,
7. *podrobivý*, typický zvýšenou konformitou, důvěřivostí, nízkým sklonem k agresivním reakcím a
8. *úzkostný manipulátor* vyznačující se emoční stabilitou, úzkostností a obratným prosazováním vlastní osobnosti.

Recidivní pachatelé vysoce převažovali mezi konformními morony, nezdrženlivými a podrobivými, zatímco prvověznění mezi socializovanými, neurotickými a úzkostnými manipulátory. V ostatních dvou typech byly zastoupeny rovnoměrně.

Kováčiková stanovila pět faktorů kriminální recidivy žen:²³⁾

1. nedostatečný průběh socializace,
2. snížená úroveň mentálních schopností,
3. snížená úroveň kapacity normativního okruhu osobnosti,
4. zvýšená expresivní pohotovost,
5. zvýšená sociální distance a kriminalizační efekt.

Člověk se rodí s výchozím nastavením všech vlastností, z nichž některé mohou mít kriminální povahu, jiné jsou běžnými vlastnostmi, ale mohou být patologicky silně nebo slabě zastoupeny. Za podmínky včasné a spolehlivé diagnózy je tento stav do značné míry odstranitelný pomocí efektivní výchovy, která tak snižuje potenciál pro páchání trestné činnosti.²⁴⁾ Z toho vyplývá, že by se měla věnovat velká pozornost výchově dětí, na které se nepodílí jen rodina, ale i mateřská a základní škola. Jejich zaměstnanci by si měli všimnout negativních odlišností v chování dětí a následně se zaměřit na jejich regulaci. Pokud ale výchova dětí neproběhne správným způsobem, neznamená to, že by v budoucnu nešlo jejich chování už žádným způsobem ovlivnit. Kdyby to tak bylo, neměla by výchovná funkce trestu žádný smysl. Změna chování ve vyšším věku je ale náročnější a delší než u dětí, přesto bychom se měli o korekci kriminálního způsobu chování pokusit.

²³⁾ Kuchta J., Válková H. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2005, s. 343

²⁴⁾ Lounová J., Míhola J. Jsou vrozené kriminální sklony odstranitelné? *Trestní právo*, 2005, č. 6, s. 14

3. Penitenciární zacházení

3. 1. Evropská vězeňská pravidla

3. 1. 1. Historie mezinárodní spolupráce v oblasti vězeňství

V roce 1860 vznikla Italská společnost pro vězeňství, která byla inspirací pro vznik podobných společností v Německu, Švýcarsku a v USA. V rámci těchto společností se setkávali právníci a pracovníci vězeňství a zabývali se např. otázkami trestání a výkonem trestu odnětí svobody.

Postupem času vyvstala potřeba mezinárodní spolupráce v oblasti výměny informací o zacházení s vězňami a stanovení pravidel pro takové zacházení odpovídající době a fungování věznic. Proto se začaly konat mezinárodní kongresy o otázkách vězeňství. První kongres se konal v Londýně v roce 1872 a další se konaly v intervalu 5 let s výjimkou let válečných. Na 3. kongresu v Římě v roce 1885 byla vytvořena Mezinárodní trestní a penitenciární komise. V roce 1951 byla Komise rozpuštěna, protože byla nahrazena OSN, konkrétně Výborem pro prevenci a kontrolu zločinnosti (spadá pod Hospodářskou a sociální radu). Význam Mezinárodní trestní a penitenciární komise spočíval v tom, že:²⁵⁾

1. na úrovni tehdejších poznatků formulovala závažné problémy vězeňství,
2. vytvářela mezinárodní platformu pro setkávání odborníků, pro výměnu jejich názorů a zkušeností s uplatňovanými koncepcemi vězeňství,
3. činila kroky v přecházení trestné činnosti

V září 1934 byl vytvořen Soubor minimálních pravidel pro zacházení s vězni. Pravidla upravovala kategorizaci a rozmístění vězňů, celkový režim, hygienické normy, vězeňský řád, disciplínu, vězeňský personál a opatření při nebo po propuštění vězně na svobodu.

V roce 1949 se na půdě OSN konala schůzka v oblasti penologie, kde odborníci doporučili revizi Souboru minimálních pravidel pro zacházení s vězni. Na I. kongresu Spojených národů pro prevenci zločinu a pro zacházení s delikventy (30. srpna 1955) byl přijat návrh Standardních minimálních pravidel OSN pro zacházení s vězňami. Byla vydána formou doporučení všem členským státům OSN. U nás

---

²⁵⁾ Černíková V., Sedláček V. Základy penologie pro policisty. 1. vyd. Praha: Policejní akademie ČR, 2002, s. 29

byla tato pravidla zapracována do tehdejšího zákona č. 59/1965 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody. Jejich obsahem jsou minimální předpoklady pro zacházení s vězni. Jsou chápána jako projev morálních a filosofických hodnot vztahujících se k člověku a jeho životu. Přispívají k sjednocení nezbytného minima v zacházení s vězňnými a provozu věznic v členských státech. Jsou považována za nejvýznamnější mezinárodní dokument v oblasti vězeňství.

Na VIII. Kongresu OSN o prevenci zločinnosti z roku 1990 byly přijaty Základní zásady zacházení s vězni:²⁶⁾

1. Se všemi vězni se bude nakládat s úctou náležející jejich neodmyslitelné důstojnosti a hodnotě jako lidských bytostí.
2. Nedojde k diskriminaci z důvodů rasových, barvy pleti, pohlaví, jazyku, vyznání, politickému nebo jinému názoru, národnostnímu nebo společenskému původu, majetku, rodu nebo jinému postavení.
3. Je však žádoucí respektovat náboženskou víru a kulturní pravidla skupiny, k nimž vězňové náležejí, kdekoli to místní podmínky vyžadují.
4. Odpovědnost vězení za vazby vězňů a za ochranu společnosti před zločinem bude prováděna v souladu s dalšími cíli státu a jeho základními povinnostmi podporovat prospěch a rozvoj všech členů společnosti.
5. Kromě omezení, která si zjevně vyžadují skutečnost uvěznění, si všichni vězňové podrží lidská práva a základní svobody, které vykládá Celosvětová deklarace lidských práv, Mezinárodní úmluva o hospodářských, společenských a kulturních právech, Mezinárodní úmluva o občanských a politických právech a její dobrovolný protokol, a ostatní taková práva, jež jsou vyložena v dalších úmluvách Spojených národů.
6. Všichni vězňové budou mít právo zúčastnit se kulturní činnosti a vzdělání zaměřeného na úplný rozvoj lidské osobnosti.
7. Budou zaručeny a podporovány snahy směřované ke zrušení samovazby jako trestu nebo omezení jejího použití.

---

²⁶⁾ Neudek K. Užití a aplikace norem a směrnic OSN pro zacházení s vězni (příloha). České vězeňství, 1994, č. 3, s. 19

8. Vězňům budou vytvořeny podmínky umožňující zabývat se smysluplným zaměstnáním za odměnu, což usnadní jejich reintegraci do pracovního trhu země a dovolí jim přispět k finanční podpoře svých rodin i sebe samotných.
9. Vězňové budou mít přístup k zdravotnickým službám dostupným v zemi bez diskriminace na základě jejich právní situace
10. Za účasti a pomoci společnosti a společenských institucí a s náležitým ohledem na zájmy obětí budou vytvořeny příznivé podmínky pro reintegraci bývalých vězňů do společnosti za nejlepších možných podmínek.
11. Uvedené zásady budou nestranně aplikovány.

3. 1. 2. Evropská vězeňská pravidla (EVP)

V rámci Rady Evropy byl v roce 1957 zřízen Evropský výbor pro trestní problémy. Na základě práce skupiny odborníků v oblasti vězeňství přijal Výbor ministrů rezolucí č. 5 z roku 1973 evropskou verzi Souboru minimálních pravidel pro zacházení s vězni. Došlo k revizi těchto pravidel a tak byla v roce 1987 vydána Evropská vězeňská pravidla rezolucí č. 3.

V Preambuli je zdůrazněno, že EVP nejsou vzorový systém a že ve skutečnosti mnohé evropské vězeňské služby fungují na podstatně vyšší úrovni, než stanoví mnohé zásady EVP. Rada Evropy má také prostředky a odborné znalosti, díky nimž může členským státům pomáhat, pokud při aplikaci pravidel vzniknou problémy.

Základní principy EVP.²⁷⁾

1. Odnětí svobody se má provádět za takových materiálních a mravních podmínek, které zabezpečují respekt k důstojnosti člověka jsou v souladu s těmito pravidly.
2. Nelze diskriminovat na základě rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného přesvědčení, národnostního nebo sociálního původu, narození, hospodářského nebo jiného postavení. Je třeba respektovat náboženské vyznání a mravní principy skupiny, k níž vězeň náleží.

---

²⁷⁾ Evropská vězeňská pravidla. České vězeňství (příloha), 1996, č. 3, s. 9

3. Účelem režimu a zacházení s osobami ve vězení je zachování jejich zdraví a sebeúcty, a pokud to doba výkonu trestu dovolí, rozvíjení jejich osobního smyslu pro zodpovědnost a podpora takových postojů a dovedností, jež jim pomohou k reintegraci po návratu do společnosti a zvyšují pravděpodobnost, že tyto osoby povedou po propuštění soběstačný život v mezích platných zákonů
4. Vězeňské ústavy a služby budou pravidelně kontrolovány kvalifikovanými a zkušenými inspektory.
5. Ochrana osobních práv vězňů se zabezpečí prostřednictvím kontroly prováděné v souladu s vnitrostátními předpisy, a to soudním nebo jiným řádně ustanoveným úřadem, jenž by byl zákonem zmocněn navštěvovat vězně, aniž by spadal pod vězeňskou správu.
6. S těmito pravidly je třeba seznámit personál a mají být dostupná i vězňům v příslušných národních jazycích.

Evropská vězeňská pravidla jsou rozdělena do 5 částí:

1. *Základní principy*
2. *Správa vězeňských ústavů* - v této části jsou stanovena pravidla pro fungování věznic a pro zacházení s vězňými.
3. *Personál* - je tu kladen důraz na pečlivý výběh pracovníků věznic a to i odborného personálu a také na průběžné vzdělávání.
4. *Cíle vězeňského režimu* - viz dále
5. *Doplňující pravidla pro zvláštní kategorie vězňů* - tato část se věnuje obviněným, uvězněným jiným než trestním řízením, choromyslným a mentálně nenormálním vězňům.

Ad 2. část - Správa vězeňských ústavů

Tato část se rozděluje na další kapitoly. Bude se věnovat jen těm, které považují za podstatné pro svou práci.

- I. Třídění a klasifikace vězňů - při umístování vězňů do jednotlivých typů věznic se má přihlížet k tomu, jestli jde o obviněného nebo odsouzeného, prvotrestaného nebo recidivistu, odsouzeného ke krátkodobému nebo dlouhodobému trestu

odnětí svobody. Také je důležité, aby mladiství vykonávali trest odděleně od normálních vězňů, aby nedocházelo ke jejich negativnímu ovlivnění, protože u tohoto typu vězňů je největší naděje na nápravu.

- V. Styk s vnějším světem - vězni musí být dovolen styk s rodinou a také s osobami z organizací zabývajících se pomocí vězněným osobám. Toto pravidlo je velmi podstatné pro to, aby vězeň neztratil kontakt se svým sociálním okolím. Je to důležité i s ohledem na propuštění na svobodu, protože vězeň se má kam vrátit, což je významné pro jeho nápravu. Pro udržení přehledu o dění ve světě mimo vězení je třeba umožnit informovat se četbou novin, časopisů nebo jiných publikací, rozhlasem nebo televizními pořady. Toto je zvláště důležité pro dlouhodobě uvězněné, protože během jejich pobytu ve vězení mohlo dojít k výrazné společenské změně, což se např. stalo po převratu v roce 1989.

ad 3. část - Personál

Základem je pečlivý výběh pracovníků při náboru. Důraz je kladen na poctivost, lidské kvality pracovníků a také jejich odborné kvality. Průběžně po celou dobu práce ve vězeňství mají pracovníci prohlubovat svoje znalosti a odbornost. Součástí personálu by neměli být pracovníci ostrahy, ale i odborníci jako např. psychologové, sociální pracovníci, pedagogové atp.

ad 4. část – Cíle vězeňského režimu

- I. Cíle vězeňského režimu - režim vězení by měl být prováděn podle těchto zásad:²⁸⁾
- a) zajistit životní podmínky slučitelné s lidskou důstojností a s obecně uznávanými normami společnosti,
  - b) snížit na minimum škodlivé vlivy uvěznění a rozdíly mezi životem ve vězení a životem na svobodě, aby vězni neztratili úctu sami k sobě a svůj smysl pro osobní zodpovědnost,

---

²⁸⁾ Evropská vězeňská pravidla. České vězeňství (příloha), 1996, č. 3, s. 24

- c) udržet a upevňovat vztahy mezi vězni a jejich příbuznými a vztahy s vnějším světem, které jsou prospěšné nejlepším zájmům vězňů i jejich rodin,
- d) umožnit vězňům zlepšení jejich znalostí a schopností, aby se jim tak zlepšily šance sociální reintegrace po jejich propuštění.

Pro to, aby byly dosaženy tyto cíle je potřeba nabídnout vězněným dostatečný počet pracovních míst odpovídajících jejich schopnostem, dále umožnit dokončení vzdělání nebo získat novou kvalifikaci. Důležité je také udržovat a posilovat jejich zodpovědnost za sebe sama, což usnadňuje pozdější reintegraci do společnosti. Měla by být podporována spolupráce vězňů na své vlastní výchově, protože jen tak může být výchova úspěšná. Pokud vězeň nespolupracuje, je jeho úspěšná náprava velmi ztížena, ne-li úplně vyloučena.

II. Cíle a formy výchovy

Podle EVP by měla příprava vězňů na jejich propuštění začít co nejdříve po jejich přijetí do vězení. Je třeba je utvrzovat v tom, že jsou i nadále součástí společnosti.

III. Práce

Jak už bylo výše zmíněno je potřeba nabídnout vězňům dostatečné množství pracovních nabídek. Zaměstnání by měli být v rozsahu obvyklé pracovní doby. Práce by měla být taková, aby udržovala nebo zvyšovala schopnost vězňů normálně si vydělávat i po propuštění na svobodu. Vězňům by mělo být umožněno si vybrat druh práce, kterou chtějí vykonávat. Pracovní podmínky ve vězení by se měly co nejvíce podobat podmínkám mimo vězení, aby věznění měli možnost se dobře připravit na výkon normálního zaměstnání po propuštění na svobodu. Mělo by být dovoleno si za část vydělaných peněz pořídit předměty osobní potřeby.

IV. Vzdělávání

Vězňům by měla být poskytnuta možnost věnovat se činnostem uspokojujících některé jejich potřeby a zájmy. Zvláštní pozornost by měla být věnována vzdělávání mladých vězňů, protože u nich je možné lépe pozitivně působit na jejich chování, postoje a morálku.

V. Předpropouštěcí příprava

Všichni vězni mají mít možnost využít přípravu na návrat do společnosti po propuštění, při reintegraci do rodinného života atp. Vězeňské správy by měly úzce spolupracovat se sociálními službami, které pomáhají vězňům v reintegraci do společnosti. Vězňům by měla být po propuštění poskytnuta pomoc při hledání ubytování a zaměstnání a také by měli dostat finanční prostředky, které by jim měly pomoci začít život po propuštění.

3. 2. Účel trestu

Podle § 23 odst. 1 TZ je účelem trestu chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páčání trestné činnosti a vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život, a tím působit výchovně i na ostatní členy společnosti. V této definici je obsažena jak individuální prevence (působení trestu na pachatele trestného činu), tak i generální prevence (působení trestu na společnost).

Účelem trestu je tedy:

a) *chránit společnost před pachateli trestných činů*

Ochrana společnosti spočívá především v zabránění pachateli v páčání další trestné činnosti. Trest má také na pachatel působit výchovně, aby vedl řádný život. V tomto pojmu je zahrnuta i ochrana oprávněných práv a svobod jednotlivců.

b) *zabránit pachateli v dalším páčání trestné činnosti*

K zabránění v dalším páčání trestné činnosti dochází různě podle druhu uloženého trestu. U nepodmíněného trestu odnětí svobody slouží k zamezení opakování trestné činnosti izolace pachatele od společnosti v různých typech věznic. Trest zákazu činnosti zabraňuje v opětovném spáchání trestného činu tak, že pachateli je na stanovenou dobu znemožněno vykonávat určitou činnost, v jejíž souvislosti se dopustil trestného činu. U propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty je zabráněno v dalším páčání trestné činnosti tím, že je pachateli odejmuta věc, která by mohla sloužit k dalšímu páčání trestných činů a také jsou ztíženy podmínky k další trestné činnosti.

c) výchova pachatele k tomu, aby vedl řádný život

Tento prvek účelu trestu je problematický, protože výchovný účinek trestu nemá v praxi příliš dobré výsledky. Trest nejen že nemusí působit pozitivně, ale naopak se může stát kriminogenním faktorem. Důkazem toho je, že velkou část odsouzených představují recidivisté. Výchova pachatele k řádnému životu je obsažena i v dalších právních předpisech. Podle § 43 odst. 1 zákona č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů se na naplňování účelu trestu podílejí registrované církve a náboženské společnosti, zájmová sdružení občanů, nevládní organizace a další orgány a instituce, se kterými odsouzený udržuje styk a které mohou přispět k plnění účelu výkonu trestu. Pověření zástupci orgánu a institucí mohou podle § 43 odst. 2 zákona č. 169/1999 Sb. udržovat s odsouzenými osobní styk, zajímat se o jeho chování ve výkonu trestu a pomáhat mu při vytváření příznivých podmínek pro jeho samostatný způsob života. Na základě § 74 vyhlášky č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody se mohou zájmová sdružení občanů a nevládní organizace podílet na naplňování účelu výkonu trestu těmito formami: individuálními návštěvami odsouzených, prováděním přednášek a besed, popřípadě koncertů hudebních skupin a jednotlivců, podílem na uplatňování speciálních výchovných a zájmových aktivit programů zacházení (sociální výcvik, psychoterapie, sociálně právní poradenství, trénink zvládnání vlastní agrese, různé formy individuální a skupinové zájmové činnosti, které rozvíjejí v souladu s účelem výkonu trestu schopnosti, vědomosti a sociální dovednosti odsouzených), podílem na přípravě odsouzených k propuštění na svobodu a na sociální práci s odsouzenými. Těmito prostředky dochází i k ovlivňování chování odsouzených ve výkonu trestu. U trestů nespojených s odnětím svobody se mohou na převýchově pachatele podílet různá zájmová sdružení občanů, ale tento způsob není úspěšný, pokud pachatel nespolupracuje a nemá o takovou činnost zájem.

d) působit výchovně i na ostatní členy společnosti

Jde o generálně-preventivní prvek účelu trestu. Dobrým způsobem pro tento druh prevence je publicita trestních kauz v médiích, ale ne vždy jsou trestní pří-

pady odprezentovány tak, aby působily preventivně. Hlavní úlohu by měly hrát především veřejnoprávní média. Měly by si dát pozor na to, aby o konkrétních případech referovali objektivně, neměli by dělat z pachatelů trestných činů hrdiny, kterým se podařilo někoho „převést“. Měly by informovat o tom, jaké jednání je trestné a co za to případným pachatelům hrozí, protože někteří si nemusí uvědomovat nebezpečnost některých jednání. V České televizi jsou na toto téma vysílány např. pořady Na Stopě a Podle práva, prostřednictvím nichž jsou diváci informováni, na jakou trestnou činnost by si měli dávat pozor, jaké prostředky pachatelé ke svým činům využívají. Díky tomu se mohou lidé některým trestným činům vyhnout, protože snáze rozpoznají, když se potenciální pachatel o takový čin pokusí (např. v posledních letech se pachatelé zaměřují na starší spoluobčany, pod různými záminkami se dostanou do jejich bytů nebo domů a potom je okradou, někdy i o celoživotní úspory). Také se mohou dozvědět, na jakých místech dochází je největší koncentrace kriminality a těmto místům se tudíž mohou vyhýbat.

Důležité pro splnění účelu trestu je, aby byl trest spravedlivý a přiměřený. Uložený trest by neměl být ani přísnější, ani mírnější, než je potřeba k ochraně společnosti před trestnými činy. Při stanovení druhu trestu a jeho výši musí soud přihlídnout ke stupni nebezpečnosti trestného činu pro společnost, k možnosti nápravy pachatele a k jeho poměrům. Velmi důležité je, aby potrestání pachatele následovalo co nejrychleji po spáchání trestného činu, tak aby byl trest přijímán jako spravedlivý.²⁹⁾

Pro správné fungování individuální i generální prevence slouží neodvratnost trestní odpovědnosti a trestu, to znamená stupeň pravděpodobnosti, že trestný čin bude odhalen a jeho pachatel potrestán. Pokud je nízká pravděpodobnost, že trestný čin bude odhalen, tím spíše se pachatel odhodlá ke spáchání trestného činu, než kdyby tato pravděpodobnost byla poměrně vysoká. Pravděpodobnost, že dojde k odhalení a potrestání pachatele je vysoká např. u vražd, naopak nízký stupeň prav-

---

²⁹⁾ Novotný O. O trestu a vězeňství. 2. vyd. Praha: Academia, 1969

děpodobnosti je u majetkové kriminality, zvláště pak u kapesních krádeží. Pro neodvratnost trestní odpovědnosti a trestu má význam redukce trestního stíhání.

	Registrováno skutků	Objasněno skutků	1. redukce*)	Odsouzených trestných činů	2. redukce**)	Celková reduk- ce***)
Celková kriminalita	344 060	135 281	39%	87 578	65%	25%
Majetková kriminalita	229 279	45 590	20%	40 265	88%	18%
Podvody (§ 250 TZ)	11 519	8 167	71%	4 937	60%	43%
Zpronevěry (§ 248 TZ)	4 371	3 964	91%	2 533	64%	58%
Maření výkonu úředního rozhodnutí (§ 171 TZ)	11 534	11 415	100%	8 366	73%	73%
Loupeže (§ 234 TZ)	5 550	2 388	43%	1 682	70%	30%
Vraždy (§ 219 TZ)	186	161	87%	161	100%	87%
Úmyslná ublížení na zdraví (§ 221, 222 TZ)	6 439	5 387	84%	3 776	70%	59%
Pohlavní zneužívání (§ 242, 243 TZ)	875	788	90%	368	47%	42%
Zanedbání povinné výživy (§ 213 TZ)	12 351	12 351	100%	7 716	62%	62%

Zdroj: policejní statistika, justiční statistika³⁰⁾

*) Registrováno/objasněno

***) Objasněno/odsouzeno

****) Registrováno/odsouzeno

3. 3. Výchovná funkce trestu

Hlavním cílem trestu je vychovat pachatele k řádnému životu tak, aby už nadále nepáchal trestnou činnost. Pokud došlo během výchovy pachatele ke špatně provedené resocializaci, mělo by během výkonu trestu dojít k jeho resocializaci. Ta se může provádět během výkonu trestu odnětí svobody pomocí několika programů.³¹⁾

a) pracovní program

Odsouzení mají možnost ve vězení pracovat, což jim umožňuje splácet náklady výkonu trestu popř. výživné na své nezaopatřené děti atp. Je to důležité pro to, aby

³⁰⁾ Novotný O., Vanduchová M. a kol. Trestní právo hmotné I Obecná část. 5. jubilejní zcela přepracované vyd. Praha: ASPI, 2007, s. 39

³¹⁾ Černíková V. Sociální ochrana. 1. vyd. Praha: Policejní akademie ČR, 2005, s. 107

po opuštění VTOS měli co nejméně závazků a mohli začít normálně žít. Neméně důležité je, že prací ve vězení získá odsouzený pracovní návyky a také si může zvýšit svou kvalifikaci a tím také své budoucí uplatnění po vykonání trestu. Odsouzený zařazený do práce je povinen pracovat, když je k práci zdravotně způsobilý. To platí jen, pokud je zaměstnáván Českou republikou, krajem, obcí, dobrovolným svazkem obcí nebo subjektem, který byl jimi zřízen či založen a v němž mají většinovou majetkovou účast, většinový podíl na hlasovacích právech anebo vykonávají rozhodující vliv na jeho řízení či provozování. Když je odsouzený zaměstnán u jiného subjektu než je věznice nebo výše uvedené subjekty, musí dát k zařazení do zaměstnání písemný souhlas. Tento svůj souhlas může odsouzený odvolat. Podnikatelské subjekty mohou odsouzené zaměstnávat buď v areálu věznice ve svých provozech nebo mimo areál věznice. Mimo věznici mohou pracovat na střežených pracovištích, a pokud splňují podmínky pro udělení volného pohybu, také na pracovištích nestřežených. Na nestřežených pracovištích mohou být zaměstnání odsouzení, kteří jsou zařazení do věznice s dohledem nebo dozorem. Na střežených pracovištích nebo v areálu věznice mohou pracovat odsouzení z věznic s ostrahou. Odsouzení ve věznici se zvýšenou ostrahou mohou pracovat jen uvnitř věznice. Odsouzení mohou také vykonávat práce spojené s každodenním chodem věznice (práce v kuchyni, údržbářské práce, třídění odpadu, úklidové práce atp.

V roce 2006 byla celková reálná zaměstnanost všech odsouzených 46,87 % (viz příloha), což je nízké číslo ve srovnání s celorepublikovou zaměstnaností. V některých věznicích dosahuje zaměstnanost velmi dobrých hodnot, jako např. v Brně a Českých Budějovicích, ale až na jednu výjimku, jde o vazební věznice. V běžných věznicích nedosahuje zaměstnanost takto vysokých hodnot, takže by bylo potřeba zvýšit nabídku pracovních příležitostí, aby došlo ke zlepšení. V současné době jsme v situaci, kdy celorepubliková nezaměstnanost klesá, proto by se tohoto trendu mělo využít i ve věznicích.

V roce 2003 byl proveden průzkum týkající se problematiky zaměstnávání odsouzených.³²⁾ Průzkumu se zúčastnilo 15 ředitelů českých věznic a 6 ředitelů slo-

---

³²⁾ Hála J., Hacková Z. Anketa k problematice zaměstnávání odsouzených. České vězeňství, 2003, č. 3

venských věznic, kteří vyplnili jim zaslouanou anketu. Hlavní příčinou nízké míry zaměstnanosti odsouzených je podle ředitelů českých věznic malý zájem podnikatelských subjektů o práci odsouzených a nízká kvalifikace odsouzených. Odsouzení jsou k práci motivováni především tím, že si z vydělaných peněz mohou hradit náklady VTOS a jiné pohledávky a získají také kapesné. Pokud nemají odsouzení možnost pracovat, jako náhradní program je jim v nadpoloviční většině nabídnut zájmový kroužek, v téměř 47 % pak pracovní činnost ve prospěch věznice a sportovní aktivity. Ke zvýšení zaměstnanosti odsouzených by podle ředitelů přispělo zadávání státních zakázek věznicím, investice do budov a zařízení věznice včetně technologií a neméně by pomohlo i daňové zvýhodnění pro podnikatelské subjekty.

b) vzdělávací program

Vězeňská služba provozuje vlastní střední odborné učiliště, učiliště a odborné učiliště, které má svá pracoviště ve věznicích Opava, Pardubice, Plzeň - Bory, Rýnovice, Valdice a Všehrdy. Je tam několik učebních oborů např. v oblasti strojírenství, elektrotechniky atp. Některé věznice také spolupracují s běžnými školami, kde mohou vězni získat jak výuční list, tak i maturitní vysvědčení. Odsouzení mají také možnost navštěvovat rekvalifikační kurzy (např. kurzy práce na PC), po jejichž ukončení je jim vydáno osvědčení o jejich vykonání. Ze získaných osvědčení samozřejmě není poznat, že je dotyčný získal ve vězení. Získané vzdělání může odsouzeným velmi významně pomoci při hledání práce po ukončení výkonu trestu odnětí svobody. Někdy jde o jejich jedinou kvalifikaci, což ještě zvyšuje význam vzdělávání ve věznicích. (viz. tabulka na str. 26)

c) volnočasové programy

Věznice nabízejí odsouzeným spektrum různých zájmových činností, kterým se mohou věnovat ve svém volnu. Většinou jde o různé kroužky např. modelářský, výtvarný, basketbalový, hudební, pěvecký, kondičního posilování atp. Je tu i možnost navštěvovat vězeňskou knihovnu, ve které jsou knihy odborné, naučné i zábavné. Odsouzení mají vcelku velkou možnost výběru podle svých zájmů.

Volnočasové aktivity jsou důležité kvůli tomu, aby se odsouzení naučili účelně trávit svůj volný čas. Pokud naleznou činnost nebo nějaký koníček, který je opravdu zajímavý, je šance, že se mu budou věnovat i po opuštění vězení. Nebudou tedy mít pocit nudy a nebudou vyhledávat jiné, protiprávní činnosti.

Vzdělání získané během VTOS

Druh kvalifikace	Rok			
	2005		2006	
	dospělí	mladiství	dospělí	mladiství
získali střední vzdělání s výučním listem	100	4	83	8
studující *	189	44	207	24
zvýšili si kvalifikaci v kurzech	886	109	544	119
Celkem	1 175	157	834	151

* odsouzení, kteří studují v učebních oborech středního odborného učiliště Vězeňské služby ČR

Zdroj: Statistická ročenka VS ČR za rok 2006

d) tréninkově terapeutické programy

U těchto programů jde o osvojení si sociálních dovedností nutných pro život na svobodě orientovaných na řešení modelových konfliktních situací. Také se poskytuje pomoc odsouzeným při řešení jejich problémů.

e) extramurální programy

Pro odsouzeného je velmi důležité, aby během VTOS neztratil kontakt s mimovězeňským prostředím, zejména se svojí rodinou. Pozitivní vazby s blízkými osobami se udržují formou korespondence a pravidelných návštěv. Korespondenci lze přijímat a odesílat na své náklady v neomezeném množství. Také je tu možnost kontaktovat se s charitativními organizacemi, které mohou odsouzenému pomoci ke snazšímu návratu do společnosti po propuštění.

Překážkami v resocializaci odsouzených jsou prizonizace a druhý život odsouzených.

Prizonizací³³⁾ se rozumí proces zvýšené adaptace na život ve vězeňských podmínkách. Proces prizonizace má 2 složky: institucionalizaci a ideologizaci. Institucionalizace znamená adaptaci na vysoce organizovaný vězeňský život, spojený se ztrátou aktivity a iniciativy. Je důsledkem manipulativní výchovy, zaměřené na kázeň, pořádek a vojenský dril bez respektování individuálních zvláštností a potřeb odsouzených. Ideologizace označuje přijetí subkulturních norem a pravidel a zvláštního jazyka. Působí zejména tam, kde je nahromaděno velké množství narušených jedinců, a kde je větší zaměření na ostrahu než na odborné zacházení s odsouzenými.

Druhý život odsouzených³⁴⁾ označuje neformální strukturu vztahů a pozic v hierarchii odsouzených s přesně vymezenými rolemi.

3. 4. Adaptace na vězeňské podmínky

Míra adaptace na vězeňské podmínky závisí na:³⁵⁾

1. *Osobnosti odsouzeného* - každý člověk má různou míru připravenosti ke zvládnutí náročných životních situací. Někdo se na změněné podmínky adaptuje rychleji, někomu to trvá podstatně déle. Záleží také na ochotě ke změně svého chování, které vedlo ke kriminálnímu jednání.

2. *Podmínkách výkonu trestu* - je rozdílné, pokud odsouzený vykonává svůj trest ve věznici s dohledem, kde není režim tak přísný, nebo ve věznici s ostrahou. Také je podstatné, jaké osoby jsou s ním na stejném oddělení a jaká tam vládne atmosféra.

3. *Na novosti požadavků a podmínek* - odsouzený, který je ve výkonu trestu poprvé ještě nezná, jak to probíhá ve výkonu trestu, takže je pro něj obtížnější se s tímto prostředím srovnat než třeba pro vícenásobného recidivistu, který zná vězeňské prostředí velmi dobře. Také záleží na tom, jestli osoba nastupuje do výkonu trestu z vazby nebo přímo z běžného života.

---

³³⁾ Černíková V. Sociální ochrana. 2. upravené vyd. Praha: Policejní akademie ČR, 1998, s. 111

³⁴⁾ viz tamtéž

³⁵⁾ viz tamtéž, s. 114

Rozlišuje se 5 základních typů adaptace na výkon trestu odnětí svobody:³⁶⁾

1. *Realistické přizpůsobení* - se týká odolných jedinců, kteří si vytkli reálné cíle, jichž chtějí ve výkonu trestu dosáhnout. Předpokládaným osobnostním typem je jedinec sociálně zralý a psychicky odolný vůči zátěži. Takový jedinec se orientuje na vyhlídku podmíněného propuštění, je motivován k hlubšímu poznání své osobnosti a ke změně svého chování.

2. *Agresivně nepřátelské přizpůsobení* - se projevuje agresivním nepřátelstvím vůči personálu i proti spoluvězňům. Tato adaptace se vyznačuje ironizováním zesměšňováním nebo zastrašováním, fyzickým napadáním druhých, tedy celkovým postojem "proti všem". Výchovná práce s takovým jedincem je nesnadná, vyžaduje důkladný rozbor příčin takového chování, které tkví většinou v hluboké minulosti, až v zážitcích z dětství.

3. *Přizpůsobení nepřiměřenou kompenzací* - spočívá v přehlušení obvyklých reakcí na výkon trestu (starostí, pocitů porážky apod.) tím, že se vychloubá svou trestnou činností dosavadní i tím, co spáchá, až se dostane na svobodu. Takový jedinec hraje ve vězení roli "velkého zločince". Jedinec, který se chvástá svými budoucími zločiny, si ve skutečnosti není jist sám sebou.

4. *Přizpůsobení se nepřiměřenou projekcí* - jako nejjednodušší způsob zacházení s pocitem viny. Spočívá v obvinění někoho jiného. Je to nejjednodušší způsob sebeobrany nebo vyhnutí se odpovědností tvrzením, že za trestný čin může někdo jiný nebo ho způsobil někdo jiný.

5. *Přizpůsobení se únikem* - představuje takový typ přizpůsobení se podmínkám vězení, při němž člověk plánuje, jak ve skutečnosti ze situace unikne, nebo uniká do denního snění. Adaptace únikem bývá často provázena drogou a může snadno vyústit do vzniku drogové závislosti, může být i jejím pokračováním.

3. 5. Důsledky dlouhodobého uvěznění

Mezi negativní vlivy uvěznění³⁷⁾ patří přerušení pozitivních sociálních vazeb s původním prostředím (rodinou, přáteli, atd.), přerušení pracovních aktivit a vzta-

³⁶⁾ Černíková V. Sociální ochrana. 2. upravené vyd. Praha: Policejní akademie ČR, 1998, s. 115

³⁷⁾ Marešová A. Důsledky dlouhodobého uvěznění. Trestní právo, 2004, č. 4, s. 23

hů, vykořenění z běžného života společnosti vedoucí po propuštění k problémům s opětovným začleněním do často již změněného prostředí. Ve vězení také dochází k potlačení individuality odsouzených osob, vedoucí ke ztrátě pocitu odpovědnosti za vlastní rozhodování, k převzetí vězeňských norem. U mladších vězňů dochází i získávání nežádoucích návyků. Autorka provedla výzkum²⁾ (Trestní právo č. 5) mezi odbornými zaměstnanci českých věznic, z kterého vyplynulo že značná část dlouhodobě vězněných odmítá vlastní trest, pokud jej akceptují, tak jako nutné zlo a jeho délku hodnotí jako neúměrnou. Část jej dokonce chápe jako součást vlastního života, kterou je nutné vždy nějak přestát. Odborní zaměstnanci jsou přesvědčeni, že převážná většina mezi těmito vězni si vůbec nepřipouští, že uložený trest by je měl odstrašit od další zločinnosti. Odsouzení o své budoucnosti většinou smýšlejí optimisticky, ale na dobu po propuštění z výkonu trestu se připravují jen zcela výjimečně. Všichni se shodli, že prvověznění dlouhodobě vězněni odcházejí po výkonu trestu jako horší (jsou tu i výjimky) zejména vlivem prizonizace. Negativně na ně působí nedostatek práce, posílení sklonů k parazitnímu stylu života, nesamostatnosti. Opakovaně vězněni odsouzení odcházejí v podstatě stejní. Ke zlepšení u vězňů nedochází zejména z důvodu neefektivnosti současného výkonu trestu odnětí svobody, především jeho výchovné složky. Po 5-7 letech se lze jen výjimečně setkat s bezproblémovým začleněním propuštěného dlouhodobě vězněného odsouzeného do běžného způsobu života. Delší pobyt ve vězení poznamenává i ve věznicích pracující personál. Přibližně po 10 letech práce s vězni se konzervují navyklé pracovní postupy i postoje k vězňům a jejich změna je téměř vyloučena. Začíná u personálu převažovat negativní přístup k možným změnám v zacházení s vězni, v lepším případě, pasivní přístup ke změnám v pracovních návycích.

Dlouhodobé tresty vedou často k negativní změnám v prožívání odsouzených. Tyto změny jsou trvalé a narušují resocializaci odsouzených. Překážkou reintegrace odsouzeného je už samotná izolace odsouzeného ve vězení, které se svými podmínkami významně odlišuje od normálního života. Kriminální chování se u recidivistů stává zvykem, automatismem a součástí životního stylu za spoluúčasti rigidity postojů, myšlení a chování. Kriminální chování pak může být instinktivním

procesem aktivujícím se na vhodný spouštěcí podnět.³⁸⁾ Mezi recidivisty se velmi často vyskytuje porucha osobnosti. Tyto osoby jsou zaměřeni na sebe sama a svoje potřeby. Projevují výraznou rigiditu, nejsou empatičtí a jsou nevyzřílí. Takovéto osoby jsou velmi těžko napravitelné, ale to neznamená, že je to zcela nemožné. Podle Blatníkové³⁹⁾ lze stanovit obecné předpoklady optimálního zacházení, jako je vřelý a rozumějící přístup, který je ale kritický, realistický a zásadně důsledný. Pravidla musí být pevná, srozumitelná a důsledně vyžadovaná. Odsouzení k doživotním trestům trpí pocity nejistoty, protože neví, kdy a jestli vůbec budou propuštěni na svobodu. Tito odsouzení většinou neprojevují přílišné změny ve svém chování. Odsouzení si také zvykají na přítomnost personálu a ústavní život, kdy si nemusí sami obstarávat své základní potřeby (např. vaření, uklízení, praní atp.). Často jsou v podmínkách vězení neadaptivní, objevují se u nich reaktivní psychické poruchy jako např. úzkost, deprese, a mohou se objevit i nové vzorce chování, které jsou pro život na svobodě nevhodné. Dochází tedy ke ztrátě aktivity až k apatii, zájmy se zužují, což může vést k osobní degradaci jedince. Nezvládnutí této situace, zejména v adaptační fázi, může vést u odsouzených s dlouhodobými tresty ke ztrátě jakékoliv další perspektivy života.⁴⁰⁾ Čím delší je výkon trestu, tím se snižuje pravděpodobnost úspěšné reintegrace odsouzeného.

3. 6. Problémy v zaměstnávání odsouzených⁴¹⁾

V 90. letech začalo hodně podnikatelských subjektů spolupracovat s vězeňskou službou, protože ta měla nevyužité výrobní prostory, ve kterých mohli podnikatelé provádět svou výrobu. To je také hlavní důvod, proč tyto subjekty s vězeňskou službou spolupracují. V současnosti už volných výrobních prostorů není mnoho a navíc jde většinou o takové objekty, které potřebují úpravy, aby mohly sloužit ke svému účelu. Vězeňská správa nemá finančních prostředků mnoho a tak tyto investice zůstávají na podnikatelských subjektech. Ti ale nejsou někdy ochotni

---

³⁸⁾ Blatníková Š. Osobnost recidivního pachatele a výkon dlouhodobého trestu. *České vězeňství*, 2005, č. 1, s. 16

³⁹⁾ viz tamtéž

⁴⁰⁾ Kohoutek M. Zacházení s odsouzenými k dlouhodobým a doživotním trestům. *České vězeňství*, 1996, č. 2, s. 6

⁴¹⁾ Jeřábek M. Zaměstnávání vězňů – výběr z diskusních příspěvků. *České vězeňství*, 2001, č. 1 - 2

investovat do státního majetku. O problémech v zaměstnávání odsouzených mluví i podnikatelské subjekty. Mezi hlavní problémy patří, že většina odsouzených musí projít zaškolením na vykonávanou práci a není jisté, jak dlouhou tam takový pracovník zůstane. Na jeho zaškolení vynaloží mnoho finančních prostředků a nernají jistotu, jestli se jim takto vynaložené peníze vrátí. Řešením by mohlo být, aby osoby, které se teprve zaškolují, získají nižší odměnu jako učni, kteří vykonávají v průběhu studia praxi. K zaškolování dochází, protože mnoho odsouzených je nekvalifikovaných, proto by se penitenciární péče měla zaměřit na zvyšování kvalifikace osob. Dalším závažným problémem je finanční ohodnocení pracujících vězňů. Zaměstnavatelé by chtěli platit jen určitou část minimální mzdy, protože jinak se jim výroba ve vězení nevyplatí a uvažovali by o ukončení spolupráce v vězeňskou službou. Někteří vězni, kteří říkají, že chtějí pracovat, tak při konkrétní pracovní nabídce, ji odmítnou. Pracovníci ve věznicích si myslí, že odsouzení deklarují ochotu pracovat jen proto, že vědí o nedostatku pracovních příležitostí a malé naději na pracovní zařazení. Pozitivní na tom je ale to, že nakonec začnou skutečně pracovat jen ti odsouzení, kteří opravdu mají zájem a to se odráží v kvalitě práce.

3. 7. Zvyšování zaměstnanosti vězňů⁴²⁾

Na základě diskuze pracovníků věznic a podnikatelských subjektů byly vytvořeny základní podmínky dalšího rozvoje zaměstnanosti odsouzených. Konkrétně jde o 4 okruhy:

1. Vytvořit pro podnikatelské subjekty zajímavější ekonomické předpoklady, než je tomu u obdobného pracoviště v občanském životě, jako kompenzaci souvisejících specifických podmínek daných zaměstnáváním odsouzených při výrobě realizované ve spolupráci s Vězeňskou službou ČR. K tomu by měly sloužit následující opatření:

- daňové úlevy pro podnikatelské subjekty
- odvozování odměny odsouzených od nižší částky než je právním předpisem stanovena výše minimálního mzdového tarifu (80 - 90 %)

---

⁴²⁾ Jeřábek M. Podmínky dalšího rozvoje zaměstnávání vězňů. České vězeňství, 2001, č. 1 - 2

- stanovením pravidel pro odměňování odsouzených po dobu jejich zaučení či zaškolení
- snahou o snížení konstantních nákladů (doprava, adekvátnost střežení)
- zrušení platby daně z nemovitostí a pozemků využívaných k zaměstnávání odsouzených, zařazených u podnikatelských subjektů či v provozovně střediska hospodářské činnosti
- zařazování odsouzených s odpovídající délkou trestu odnětí svobody do věznic vzhledem k charakteru vykonávání některých pracovních činností a s tím související potřebné doby na zaučení

2. Přímá podpora státu aktivitám podnikatelských subjektů při vytváření nových pracovních míst. Jde především o možnost poskytnutí úvěru pro rozvoj hospodářské činnosti podnikatelskému subjektu, jehož pracoviště je uvnitř věznice, i když se jedná o majetek státu. Také by byla potřeba umožnit kompenzaci vložených nákladů při zhodnocení objektu v majetku státu, pronajatého podnikatelským subjektem.

3. Zvýšení flexibility Vězeňské služby ČR jako reakci na aktuální požadavky spolupracujících podnikatelských subjektů vyvolanými preferencí trhu. Zejména jde o:

- zabezpečení přesčasové práce odsouzených
- umožnění mimořádné směny
- centrální vedení aktuální databáze zařazené i volné potenciální pracovní síly odsouzených z pohledu její kvalifikace, zdravotní klasifikace, možnosti zaškolení či rekvalifikace, délky výkonu trestu, způsobu střežení
- postupné cílené investování do vlastní výstavby výrobních ploch i údržby z důvodu rozšíření nabídky zvláště tam, kde je jejich velikost omezená nebo žádná či neodpovídá potřebě
- směřování investic i do rozvoje a obnovy výrobních technologií

4. Motivace odsouzených

- pro diferenciaci dobře a hůře pracujících odsouzených posílit jejich finanční zainteresovanost změnou stanovení výše kapesného při rozúčtování z odměny odsou-

zeného

- vést registr již zaškolených vězňů a na jeho základě zařazovat na předchozí pracoviště recidivující odsouzené
- zajistit oddělené ubytování zaměstnaných a nezaměstnaných vězňů a jeho vyšší standard pro ty, kteří pracují.

3. 8. Příprava odsouzeného na život po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody

K plynulému přechodu odsouzených do běžného života slouží výstupní oddělení, které bývá zřizováno v některých věznicích. Cílem tohoto oddělení je naučit se po delším výkonu trestu samostatnému způsobu života. Do výstupního oddělení bývají zpravidla umísťováni vězni zařazení do věznice s ostrahou nebo dozorem, kterým byl uložen trest na dobu delší než 3 roky. Jsou sem zařazováni odsouzení, kterým zbývá do propuštění přibližně 6 měsíců. Program zacházení se zaměřuje na vytvoření a upevnění dovedností a návyků v sebeobslužných činnostech (vaření, praní, úklid atp.). Je zde poskytováno sociální poradenství, nácvik řešení problémů, které se mohou vyskytnout po propuštění z výkonu trestu. Probíhají tu i školení, která zvyšují právní vědomí odsouzených. Po dobu dlouhého VTOS se může významně změnit společenská situace, proto jsou odsouzení seznamováni s aktuálním děním ve společnosti. Ve výstupním oddělení pracuje odborný personál, jako např. sociální pracovníci a speciální pedagogové. Tyto pracovníci zajišťují také kontakt s rodinou, se soc. kurátorem, tak aby měl odsouzený zajištěno po propuštění určité sociální zázemí. Je také důležité, aby se měl propuštěný po VTOS kam vrátit, proto jsou už předem zjišťovány možnosti ubytování na svobodě.

Úspěšnost života po propuštění závisí na:⁴³⁾

1. osobnostních předpokladech pro změnu životního stylu (být schopen změny)
2. ochotě spolupracovat na změně svého chování uskutečňováním resocializačního programu
3. kvalitě spolupráce
4. podmínkách spolupráce

---

⁴³⁾ Černíková V. Sociální ochrana. 2. upravené vyd. Praha: Policejní akademie ČR, 1998, s. 125

5. udržení si pozitivní vazby na funkční rodinu, která není zasažena delikventním chováním jejích členů
6. zvýšení předpokladů pro úspěšnou adaptaci na práci, nejen profesionální přípravou, ale zejména sociální přípravou (tj. osvojením si sociálních dovedností při práci)
7. možnosti nápodoby takových vzorců chování, které lze pochytit pouze v komunitním systému
8. obsahu resocializačního programu a promyšlenosti a postupnosti jeho realizace (např. rozvoj schopností, dovedností, zájmů)

3. 9. Projekt Nová příležitost⁴⁴⁾

V roce 2007 podalo Generální ředitelství Vězeňské služby ČR žádost o schválení projektu "Nová příležitost - Integrace a příprava osob opouštějících zařízení výkonu trestu na začlenění do společnosti prostřednictvím trhu práce". Je součástí sekundární a terciární prevence. Základním cílem je zlepšovat podmínky pro plynulý přechod odsouzených do občanského života a poskytovat jim potřebnou pomoc v přípravě na samostatný a společensky žádoucí způsob života, připravovat odsouzené na složitou situaci na trhu práce a další možná rizika snižující šance úspěšné reintegrace do společnosti. Projekt se zaměřuje na mladé odsouzené a odsouzené předdůchodového věku, kteří budou v brzké době ukončovat výkon trestu nebo budou mít možnost žádat o podmíněné propuštění. Tyto osoby jsou znevýhodněni na trhu práce svou sociální situací, věkem a ztrátou nebo absencí pracovních návyků. Zaměření projektu na prevenci nezaměstnanosti plyne ze zkušeností odborníků z oblastí penitenciární a postpenitenciární péče, ukazujících, že při reintegraci odsouzených do společnosti, včetně jejich návratu na trh práce, jsou nejvíce limitujícími důsledky obou složek prizonizace (institucionalizace, ideologizace), nízká míra motivace a iniciativy při získání zaměstnání, absence dovednosti orientovat se a dlouhodobě se udržet na trhu práce, negativní postoj k práci, absence pracovních návyků a specifických profesních vědomostí, absence praktických životních doved-

---

⁴⁴⁾ http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=788

ností, narušené, nestabilní či nulové sociální zázemí a dlouhodobá izolace od přirozeného prostředí. Projekt je realizován na území hlavního města Prahy a bude ukončen 31. 8. 2008. Konkrétně je program uplatňován ve Vazební věznici Praha Ruzyň a Vazební věznici Praha Pankrác. Na základě tohoto projektu jsou vytvořeny různě rekvalifikační kurzy a tzv. Reintegrační klub (např. kurz svařování, informačních technologií, vazby a aranžování květin, masér pro sportovní a rekondiční masáže). Všechny kurzy jsou akreditovány Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy. V rámci Reintegračního klubu bude část přípravy na propuštění vykonána ve věznici a větší část až po propuštění na svobodu. Některé kurzy byly už v současnosti ukončeny závěrečnými zkouškami odsouzených a bylo jim vydáno osvědčení o jeho absolvování. Během dvou let bude do projektu zařazeno 140 odsouzených mužů a 56 odsouzených žen.

4. Postpenitenciární zacházení

4. 1. Historie postpenitenciárního zacházení

První právní normou, v níž byla ustanovení o postpenitenciární péči byl zákon č. 59/1965 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody v části nazvané „Péče o dovršení nápravy odsouzených“. V roce 1970 byl vypracován systém péče o občany vracející se z výkonu trestu odnětí svobody. Tato péče byla svěřena sociálním kurátorům, kteří pracovali na Národních výborech. Sociální kurátoři pečovali o dovršení nápravy a převýchovu odsouzených, s níž bylo započato už ve VTOS. Odsouzení mohli tuto službu využívat dobrovolně.

V roce 1973 byla vytvořena nucená forma postpenitenciárního působení vůči zvláště narušeným pachatelům. Byla zavedena zákonem č. 44/1973 Sb. o ochranném dohledu.

Podle § 1 odst. 1 výše uvedeného zákona je ochranný odhled ochranným opatřením, jehož účelem je přispět k dalšímu posílení ochrany společnosti před protispolečenskou činností osob zvláště narušených, jakož i k dovršení nápravy odsouzeného. Ochranný dohled se ukládal na dobu 1 roku až 3 let. Podle § 4 soud ukládal ochranný dohled pachateli, kterého odsoudil jako zvláště nebezpečného recidivistu k nepodmíněnému trestu odnětí svobody. Dohled mohl být uložen i pachateli, který

byl odsouzen za úmyslný trestný čin nebo přečin k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, nešlo-li vzhledem k osobě pachatele očekávat, že povede řádný život bez ochranného dohledu. Tento dohled vykonávaly orgány Veřejné bezpečnosti.

Domnívám se, že ochranný dohled sloužil především ke kontrole pachatelů, kteří byli považováni za zvlášť nebezpečné. Snaha o jejich nápravu byla až na druhém místě. Svědčí pro to i účel ochranného dohledu stanovený zákonem. Na prvním místě je zde uvedeno posílení ochrany společnosti před protispolečenskou činností osob zvlášť narušených a náprava odsouzeného je zařazena až následně. Pro tuto domněnku svědčí i fakt, že výkonem ochranného dohledu byly pověřeny orgány veřejné bezpečnosti. Myslím si tedy, že zavedené podobného institutu v současnosti není na místě, protože bychom se měli snažit především o nápravu pachatele a jeho reintegraci do společnosti a ne o jeho kontrolu.

4. 2. Kontinuální sociální péče

Kontinuální sociální péče zahrnuje práci s klientem ve všech fázích trestního řízení. Do této péče patří především:⁴⁵⁾

- práce s rodinou klienta, spoluvytváření podmínek pro jeho úspěšnou koexistenci v malé sociální skupině (rodině, pracovním kolektivu),
- omezování vlivu sociálně patologických skupin na klienta,
- pomoc klientovi při zabezpečování kontaktu s institucemi při řešení poskytování zdravotní péče, materiálního vybavení a při jiných jednáních.

Přínos kontinuální sociální péče pro společnost:⁴⁶⁾

- usnadňuje návrat jedince, který se dostal do konfliktu se zákonem
- napomáhá aktivizaci sil klienta v hledání životních perspektiv, hodnot, motivů pro svůj vlastní život
- zvyšuje se šance klienta úspěšně se vyrovnat s požadavky společnosti při realizaci postupné sociální reintegrace (krize prvního dne, stigma kriminálního)

---

⁴⁵⁾ Černíková V. Sociální ochrana. 1. vyd. Praha: Policejní akademie ČR, 2005, s. 153

⁴⁶⁾ Černíková V., Sedláček V. Základy penologie pro policisty. 1. vyd. Praha: Policejní akademie ČR, 2002, s. 143

- minimalizuje se recidiva
- zvyšuje se pravděpodobnost efektivnějšího využití nákladů, které byly vynaloženy na trestní řízení a výkon trestu
- je snaha podněcovat komunity k převzetí určité míry odpovědnosti na podílu sociální kontroly nad tímto jedincem
- posiluje motivaci a volní úsilí klienta integrovat se do společnosti
- zmírňuje, zamezuje vzniku pocitu sociální izolace, sociálního vykořenění klientů tím, že je orientuje na udržení, posílení, další rozvíjení nebo vytváření nových – pozitivních, přínosnějších vazeb jedince mimo věznici.

Kontinuita sociální práce umožňuje řešit problémy obviněných a odsouzených v co největším předstihu před jejich propuštěním a tím minimalizovat následky jejich nepříznivé životní situace.

4. 3. Práce sociálních kurátorů

Jde o sociální službu, kterou stát poskytuje v přenesené působnosti prostřednictvím obecních úřadů obcí s rozšířenou působností. Kompetence sociálního kurátora je dána na základě § 92 písm. b) zákona č. 108/2006 Sb. o sociálních službách. Je stanoveno, že obecní úřad obce s rozšířenou působností koordinuje poskytování sociálních služeb a poskytuje odborné sociální poradenství osobám ohroženým sociálním vyloučením z důvodu předchozí ústavní nebo ochranné výchovy nebo výkonu trestu, osobám, jejichž práva a zájmy jsou ohroženy trestnou činností jiné osoby, a osobám, jejichž způsob života může vést ke konfliktu se společností. Přitom spolupracuje se zařízeními pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy, s Vězeňskou službou České republiky, Probační a mediační službou ČR, správními úřady a územními samosprávnými celky.

Sociální kurátor pracuje s klientem ve všech fázích trestního řízení a po jeho skončení tj. ve výkonu vazby, ve výkonu trestu odnětí svobody a na svobodě. Pomoc s řešením problémů je klientům poskytována v co největším předstihu před jejich propuštěním z výkonu trestu odnětí svobody.

Sociální kurátor poskytuje především tyto služby:⁴⁷⁾

- provádí pohovory s klientem, s cílem ovlivnit jeho pozitivní životní orientaci,
- pomáhá klientovi při řešení problémů s bydlením, zaměstnáním, získáváním dokladů, komunikací s rodinou a širším prostředím, pomáhá mu čelit jeho izolaci, upevnit jeho pozitivní sociální vazby a vytvořit nové,
- provádí terénní sociální práci u osob společensky nepřizpůsobivých,
- využívá právního a psychologického poradenství Střediska sociální prevence Magistrátu a jiných institucí pro své klienty atp.

Odsouzený nemá povinnost sociálního kurátora kontaktovat, záleží jen na jeho rozhodnutí, jestli tak učiní nebo ne. Mnoho odsouzených má po propuštění problém s hledáním ubytování, protože nemá místo, kam by se vrátili. Právě sociální kurátor mu může s hledáním ubytování pomoci. Může jít nejprve o přechodné ubytování v noclehárně nebo na azylovém domě nebo o trvalejší na ubytovně nebo v podnájmu. K ubytování ale jsou potřeba peníze, proto je potřeba, aby si klient našel práci a předtím si vyřídil dávky státní sociální podpory nebo sociální péče. S tímto mu pomůže buď sociální kurátor anebo pokud nemá zájem o spolupráci s ním, tak např. sociální pracovník Armády spásy a podobných organizací. Je rozhodně lepší, pokud mu někdo pomáhá se zařizováním těchto záležitostí, než když je řeší úplně sám.

Ze zkušeností s postpenitenciárním zacházením v Ostravě a okrese Frýdek-Místek⁴⁸⁾ vyplývá, že pomoc sociálních kurátorů vyhledávají relativně nejméně narušené osoby. Čím více nepodmíněných trestů odnětí svobody osoby k nim odsouzené vykonaly a čím byly tyto tresty delší, tím více se péči sociálních kurátorů vyhýbají. Pokud už se péči podrobí, zpravidla ji jednostranně ukončí.

---

⁴⁷⁾ [http://www.praha8.cz/\(5qzc5z453hq1b545ok2m3z3k\)/default.aspx?ido=170&sh=101511355](http://www.praha8.cz/(5qzc5z453hq1b545ok2m3z3k)/default.aspx?ido=170&sh=101511355)

⁴⁸⁾ Bartoszová J. Stav postpenitenciárního zacházení v Ostravě a okrese Frýdek – Místek. České vězeňství, 1999, č. 1, s. 29

4. 4. Probační a mediační služba ČR (PMS)

Mezi hlavní cíle PMS patří integrace pachatele do společnosti. Usiluje o začlenění pachatele do života společnosti bez dalšího porušování zákonů.

Probační služba se podílí na kontrole obviněných a odsouzených během zkušební doby, která je uložena při podmíněném odsouzení, podmíněném propuštění, podmíněném upuštění od výkonu zbytku trestu zákazu činnosti nebo zákazu pobytu a podmíněném zastavení trestního stíhání. Pachatel musí vést ve zkušební době řádný život. To znamená, že se během zkušební doby nesmí dopustit dalšího trestného činu popř. přestupku. Podle Ščerby⁴⁹⁾ by se nemělo pouze nečinně čekat nato, jestli se odsouzený vrátí k páchání trestných činů nebo méně závažných deliktů, ale měly by být podchycovány i určité druhy chování pachatele, které samy o sobě nejsou protiprávní, nicméně mohou být kriminogenním faktorem.

Kontrola při podmíněném propuštění by měla být intenzivnější, než u jiných druhů zkušební doby. U těchto pachatelů je totiž riziko, že v krátké době po propuštění opět recidivují. Intervaly kontroly prováděné probačním úředníkem by měly být kratší. Měl by dohlížet na to, jestli se mu daří obnovovat vztahy, které byly narušeny výkonem jeho trestu.

Existují ještě instituty podmíněného upuštění od potrestání s dohledem a podmíněného odsouzení s dohledem. Dohled lze vyslovit i u podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody (§ 63 odst. 1 TZ). Tento druh dohledu je z hlediska zaměření mé práce nejdůležitější. Probační dohled by měl být zaměřen na pomoc odsouzenému v jeho resocializaci. Probační úředník může pomoci odsouzenému při hledání zaměstnání, při vyhledávání programu pro léčbu drogové či jiné závislosti a při dalších problémech, které u konkrétního klienta nastanou.

4. 5. Projekty v oblasti postpenitenciárního zacházení

Když odsouzený vyjde z vězení, musí zprvu řešit ty nejzákladnější potřeby, mezi které patří i zajištění ubytování. Pokud nemá propuštěná osoba možnost ubytovat se u příbuzných nebo u přátel, lze využít služby azylových domů a ubytoven.

---

⁴⁹⁾ Ščerba F. *Metody a činnosti Probační a mediační služby*. Trestní právo, 2002, č. 6, s. 21

Při hledání ubytování může pomoci sociální kurátor, pokud se na něj propuštěný vězeň obrátí, protože je to zcela na jeho vůli. Je potřeba také získat peněžní prostředky na úhradu nákladů s ubytováním. Je možné, že si propuštěný během pobytu ve vězení našetřil nějaké peníze, takže je může využít na tyto náklady. Pokud ale zůstane bez prostředků, je prozatímním řešením žádost o mimořádnou okamžitou pomoc, která se podává u kurátora. Tato pomoc je nenároková a poskytuje se ve výši 1000 Kč. Pro propuštěného je také důležité, aby se zaregistroval na úřadu práce, aby za něj stát hradil zdravotní pojištění a nevznikl by mu dluh vůči zdravotní pojišťovně, který by mohl ztížit úspěšný návrat do společnosti. Do doby než si najde zaměstnání, může svou finanční situaci řešit i pomocí dávek pomoci v hmotné nouzi. Lze požádat o příspěvek na živobytí a doplatek na bydlení. Nárok má osoba, která je v hmotné nouzi a její příjmy neobsahují částky na živobytí. Na doplatek na bydlení má osoba nárok v případě, že získá nárok na příspěvek za živobytí a nárok na příspěvek na bydlení (systém státní sociální podpory).

Od konce roku 2004 do 31. srpna 2008 běží projekt "Šance", k jehož realizaci dochází ve středních a severozápadních Čechách. Tento projekt se zabývá podporou zaměstnávání osob propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody. Hlavním cílem je zvládnout situaci po propuštění a zvýšit šanci nalézt si zaměstnání. Cíl je naplňován zejména podporou a poradenstvím při vyhledávání zaměstnání, nácvikem potřebných dovedností, např. jednání na úřadech, příprava na přijímací pohovor. Práce s klientem je zahájena přibližně 6 měsíců před propuštěním z výkonu trestu odnětí svobody (VTOS). S klienty pracují jak odborníci (koordinátoři), tak i laici (mentori). Během výkonu trestu pracuje s klientem koordinátor, který pro odsouzeného vytváří individuální plán a poskytuje mu různé kurzy (práce s PC, trénink komunikačních dovedností, kurz právního minima), které mu pomohou připravit se na život po propuštění z VTOS. Poté pomáhá klientovi mentor při hledání zaměstnání, rekvalifikačních kurzů, nalézání zájmů a silných stránek klienta a také např. při vyplňování různých formulářů a žádostí.

Pobytem ve vězení se u odsouzeného mohou narušit pracovní návyky, obzvláště když neměl ve vězení možnost pracovat. U mnoha zaměstnavatelů je také překážkou při přijetí do pracovního poměru záznam v rejstříku trestů. Je proto po-

třeba, aby takový člověk opět získal pracovní návyky, což mu pomůže v lepším uplatnění na trhu práce. Je také nutné změnit postoj zaměstnavatelů k požadavku na čistý trestní rejstřík, protože osoby propuštěné z VTOS si zaslouží dostat druhou šanci, pokud po nich lidé chtějí, aby se reintegrovali do společnosti a už dále nepáchali trestné činy. Projekt "Šance" se snaží zaměstnavatele informovat o důvodech pro zaměstnání osoby opouštějící výkon trestu a také o specifikách takových osob a způsobech, jak s nimi správně zacházet.

Na ukázkou uvádím příběh, jak může vypadat spolupráce s mentorem v rámci projektu "Šance".⁵⁰⁾

Jiří M. Do výkonu trestu odnětí svobody se Jirka dostal již pošesté. Měl za sebou samé krátkodobé tresty především za krádeže. Do projektu Šance se přihlásil ve věznici Vinařice. Velmi aktivně se zapojoval do kurzů v rámci reintegračního programu, zúčastnil se kurzu komunikačních dovedností, rekvalifikačního kurzu "Obsluha vysokozdvížného vozíku", kurzu tvůrčího psaní i dalších aktivit. Během pohovorů s regionální koordinátorkou nezastíral své obavy z období po propuštění. Je sice vyučený automechanik, ale práci v oboru již mnoho let nevykonával. Báł se návratu do rodného města a stále se opakujícího scénáře: nouze po propuštění, kamarádi z kriminálního prostředí a z toho vyplývající návrat k páčání trestných činů. Chtěl si najít práci i s ubytováním, ale sám si nevěděl rady. Jiřímu byla nabídnuta služba mentora, kterou velmi uvítal. Mentorka Renata se s Jiřím sešla ve vězení a pokusila se zaplašit jeho největší obavy ze situace, která ho po propuštění čeká. Pomohla mu předem domluvit přijímací pohovor v ČKD Kutná Hora a zatelefonovala i jeho sociálnímu kurátorovi, aby vysvětlila těžkou situaci Jiřího, který nemá po propuštění žádné prostředky na obživu ani zajištěné ubytování. Pomohla Jiřímu také obstarat oblečení a základní hygienické potřeby pro pobyt na ubytovně v Kutné Hoře. Odhodlání Jiřího změnit svůj dosavadní způsob života a podpora mentorky Renaty přinesly první výsledky. Jiří si vyřídil sociální dávku po propuštění a nastoupil do ČKD Kutná Hora. S mentorkou je stále ve spojení, řeší spolu problémy spojené s těžkou prací v ČKD, s dluhy, které má z trestné činnosti,

---

⁵⁰⁾ <http://equal.spj.cz/index.php?hdr=cin&cnt=nfo&PHPSESSID=1bb6b1e8e188b519abdaf6f8980155d>

a jejich splácením či s trávením volného času. Jiří by se rád zapojil do dalších aktivit projektu a chtěl by přispívat do občasníku pro odsouzené ve věznici Vinařice, kde by se mohl podělit o své zkušenosti s lidmi, které čekají po propuštění podobné potíže, jako má za sebou on.

Na tomto příkladu je vidět, že snaha o nápravu osob propuštěných z VTOS má smysl, i když už ve vězení byli poněkolkáté. Je také zřejmé, že pomoc v této fázi je hodně důležitá, protože pan Jiří se do vězení po propuštění vrátil už 5krát, protože sám tuto náročnou situaci nezvládl. Vždy podlehl svým kamarádům z kriminálního prostředí a vrátil se k páchání trestné činnosti.

Dalším projektem zaměřujícím se na osoby propuštěné z VTOS (ale i na osoby v nejistých bytových podmínkách a bez domova) je projekt "Aktivizace pracovního potenciálu sociálně znevýhodněných občanů". Pro uživatele služby je připraveno několik Job klubů, kde jim pracovní asistenti pomáhají při vyhledávání pracovních příležitostí a komunikaci se zaměstnavateli. Je zde k dispozici výpočetní technika, připojení na internet, telefon, tiskárna a zařízení na kopírování dokumentů. Toto vybavení slouží uživatelům výlučně za účelem hledání zaměstnání. Ve vybraných Job klubech probíhá trénink klíčových kompetencí, mezi které patří trénink sociálních dovedností, trénink komunikace se zaměstnavatelem, pracovní-právní minimum a základy práce s PC. Pokud mají klienti zájem, mohou využít tréninku pracovních dovedností, v jehož rámci vstupuje do tréninkového zaměstnání, které není pracovní-právním vztahem. S klientem je uzavřena smlouva o aktivizaci pracovního potenciálu sociálně znevýhodněných občanů nejdéle na 6 měsíců a za odpracovanou dobu dostane finanční ohodnocení, které ale není mzdou, takže z něj není odváděno sociální ani zdravotní pojištění. Smyslem je, aby klient zvládl standardní pracovní dobu, získal pracovní návyky, které ztratil a naučil se odvádět takový pracovní výkon, který by mu umožnil se uplatnit v běžném pracovním poměru. Na aktivizaci navazuje podporované zaměstnávání, které je určeno osobám, které nácvikem už získali pracovní návyky, ale stále nemohou nalézt práci např. kvůli záznamu v rejstříku trestů. Podporované zaměstnání je běžný pracovní-právní vztah vykonávaný na otevřeném trhu práce. Zaměstnavatelé, kteří nabízejí podporované zaměstnání, mohou získat na každého zaměstnance příspěvek ve výši 20 % aktuální

minimální mzdy včetně daní a odvodů po dobu až 6 měsíců. Tímto jsou motivováni, aby volná pracovní místa nabízeli osobám, které by jinak práci hledali velmi těžce. Podporované zaměstnání lze absolvovat maximálně v délce 2 let, potom už si musí hledat zaměstnání na volném trhu práce.

4. 6. Systémy zacházení s odsouzenými a propuštěnými v zahraničí⁵¹⁾

4. 6. 1. Rakousko

V Rakousku existuje šest forem sociálních služeb, mezi kterými jsou i takové, které se zaměřují na práci s odsouzenými a propuštěnými osobami. Jde o následující sociální služby:

1. Probace,
2. pomoc propuštěným,
3. služby a zařízení (především projekty bydlení a práce pro nezaměstnané a bezdomovce, kteří vyšli z výkonu trestu odnětí svobody),
4. pomoc mladistvým,
5. sociální práce ve věznicích,
6. mimosoudní narovnání.

4. 6. 2. Švýcarsko

Ve Švýcarsku mají tyto sociální služby:

1. probační služba,
2. pomoc klientovi od zatčení až po propuštění,
3. obecně prospěšné práce.

Pro osoby, které opouštějí výkon trestu, jsou připraveny projekty v oblasti bydlení a práce. Pomoc při hledání vhodné práce je velmi důležité, protože propuštění jsou postiženi vysokou nezaměstnaností. V kantonu Curych je asi 7000 odsouzených, z toho 1500 vykonává nepodmíněné tresty odnětí svobody. Sociálních služeb využije ročně přibližně 3000 klientů. S těmito lidmi většinou pracují sociální pracovníci, ale klientům pomáhají i obchodně či ekonomicky vzdělaní pracovníci.

---

⁵¹⁾ Poslání a organizační struktura probační a mediační služby (mezinárodní diskusní fórum). České vězeňství (příloha č. 1), 1999, č. 1

Ti klientům poskytují poradenství v oblasti dluhů. Je to velice důležité, protože odsouzení přicházejí z vězení často zadluženi, takže je potřeba tento problém vyřešit.

4. 6. 3. Velká Británie

Každý odsouzený, který byl ve vězení více než 12 měsíců, musí po propuštění být určitou dobu pod dozorem probační služby. Tato povinnost je stanovena už rozsudkem soudu, kterým bylo rozhodnuto o vině a trestu. Během tříměsíčního dohledu dochází k pravidelnému kontaktu odsouzeného s pracovníkem sociální služby.

Resocializace odsouzených je založena na individuálním zacházení. Musí se najít určitý mechanismus fungující pro určitou situaci a určitou osobu. Je důležité zjistit, co klienta vedle ke kriminální činnosti a identifikovat tento kriminogenní faktor.

Zaměřují se také na vyhledávání práce pachatelům trestných činů. Pokud v první práci nezůstanou, tak jim je ale tímto způsobem poskytnuta pracovní zkušenost, kterou mohou využít při dalším hledání práce. Ve vyhledávání práce pro odsouzené jsou úspěšní. Mají zkušenost, že práce, která klienta zajímá, a kterou si chce udržet, je faktorem, který jej nejspíše zdrží od páčání další trestné činnosti.

4. 6. 4. Nizozemí

Hlavním cílem tamější probační služby je znovuzачlenění klienta do společnosti. Dalším cílem je zabránění recidivě. Probační služba a věznice vzájemně spolupracují na resocializaci klientů. Věznice vytvářejí programy pro průběh výkonu trestu. Každý odsouzený dostane svůj individuální plán.

Existuje tu institut „ambulantního vězení“, v jehož rámci je možné se vzdělávat a současně odpracovat trest. V rámci těchto trestů poskytuje probační služba pracovní výchovné programy, kurzy zacházení s penězi, sociální a pedagogická opatření, zacházení s alkoholem a tréninkové programy.

4. 6. 5. Dánsko

Probační služba v Dánsku provádí kontrolu nad výkonem trestu a podporuje a motivuje odsouzeného v jeho osobním a sociálním vývoji, což by mělo vést k tomu, aby už nadále nepáchal trestné činy.

Byl tu vytvořen program pro veškerou kriminální péči, pro výkon trestu i pro probaci. Tento program stojí na 5 základních principech:

1. *Odpovědnost* - zacházení a kriminální péče má vést k převzetí odpovědnosti odsouzenými, rozvíjení respektu vůči sobě samému a zdravého sebevědomí. Potřebná je i motivace k životu bez trestných činů
2. *Bezpečnost* - kriminální péče by měla brát na zřetel ochranu společnosti před pachateli trestných činů, ale stejně tak i vězeň má právo na bezpečnost před útoky uvnitř vězení.
3. *Otevřenost* - do zacházení s odsouzenými by měla být zapojena společnost. Odsouzení mají možnost udržovat kontakty s rodinnými příslušníky a další sociální vazby s vnějším světem. Také dochází ke spolupráci s organizacemi, které se zabývají problémy vězňených osob.
4. *Proporcionalita* - zásah spojený s použitím moci by měl být proveden co nejšetrněji
5. *Normalizace* - vězni musí mít stejné garance práva jako občané mimo výkon trestu. „Čím více se vězení a život v něm liší od normálního života, tím více agrese vzniká za těmito zdmi.“

4. 6. 6. Norsko

V Norsku se často spolupracuje s rodinami odsouzených, ale také s dalšími dobrovolníky. Podle nich je důležité, aby odsouzený měl někoho, kdo jim bude oporou. Klienti je poskytována podpora, rady, pomoc při zvládnání problémů, pomoc při každodenním životě atp.

Ke konci 90. let 20. století byly v Norsku vytvořeny specializované programy pro osoby, nad kterými je vykonáván probační dohled. Jde např. o programy zaměřené na zvyšování kvalifikace, získávání sociálních dovedností. Existují i programy pro klienty, kteří nezvládají každodenní život a běžné problémy.

5. Závěr

Myslím si, že k tomu, aby došlo ke skutečné převýchově pachatele a tak byl naplněn i účel trestu, je potřeba, aby na penitenciární zacházení s odsouzenými navazovalo postpenitenciární zacházení s osobami opouštějícími výkon trestu. Pokud tomu tak není, je převýchova velmi ztížena. Každý člověk je individuální, proto by se pro každého měl vytvořit plán zacházení, který by reflektoval jeho osobnostní založení a potřeby. Podle pramenů, z kterých jsem čerpala, se dá zjistit, že v průběhu výkonu trestu mají vězni možnost účastnit se různých volnočasových aktivit podle jejich zájmu. Mohou také požádat o práci nebo si dokončit či rozšířit své vzdělání. Záleží jen na ochotě vězňů, zda mají zájem se těchto aktivit účastnit. Když zájem nemají, je potřeba je správným způsobem motivovat k tomu, aby na sobě začali pracovat. Problémem je, že ve věznicích není dostatek zaměstnání. Zaměstnanost v roce 2006 činila 46,87 %, což je velmi nízké číslo ve srovnání s normální mírou zaměstnanosti. V současnosti je míra nezaměstnanosti rekordně nízká, proto by se toho mělo využít i v rámci vězeňství. Zaměstnavatelé mají problém najít zaměstnance mezi lidmi na svobodě a ve vězení je hodně nevyužitá pracovní síla. Mělo by se proto pracovat na jejím zlepšení. Bylo by potřeba přilákat podnikatelské subjekty, které by byli ochotni vězňům poskytnout zaměstnání. Šlo by to např. stanovením daňových úlev pro takovéto podnikatele.

Vězni nemají povinnost účastnit se volnočasových aktivit, takže se stává, že když nepracují, většinu času tráví neúčelně na cele. Vězni by se měli naučit, jakým způsobem trávit čas, protože je tu možnost, že z nabídnutých aktivit se mu nějaká zalíbí a bude v ní pokračovat i po propuštění.

Výstupní oddělené zřízení ve věznicích by měla být přístupná co nejširšímu okruhu odsouzených, kteří v brzké době ukončí výkon trestu. Ve výstupním oddělení se totiž odsouzení učí samostatnosti, kdy si sami vaří, uklízí perou atp. Během výkonu trestu k tomu jinak neměli příležitost, protože tyto činnosti za ně vykonával vždy někdo jiný. Tím jsou připravováni na skutečný život po propuštění, na to, že se o sebe budou muset postarat sami a že tedy mají za sebe odpovědnost.

Velmi znepokojující je, že delší pobyt ve vězení má vliv i na jeho personál. Z výzkumu, o kterém jsem psala ve své práci totiž vyplývá, že po 10 letech práce

s vězni se ustálí pracovní postupy s vězni natolik, že jejich změna je téměř vyloučena. Tomuto fenoménu by se měla nějakým způsobem čelit, např. přemísťováním pracovníků po nějakém čase do jiných typů věznic, tak aby se setkávali v různým typem odsouzených osob, protože vyžadují různé formy zacházení.

Je důležité, aby na práci s odsouzenými ve vězení navazovala práce na svobodě. Odsouzení nemají po propuštění povinnost navštěvovat sociálních kurátora, tím pádem tuto možnost tolik nevyužívají. Je to škoda, protože soc. kurátor jim může pomoci v řešení jejich problémů, v hledání ubytování a práce. Právě tato činnost je v jejich reintegraci a resocializaci velmi důležitá. Je těžké odejít z vězení a začít se starat o všechno úplně sám. Myslím, že kdyby byla povinnost chodit k soc. kurátorovi, příliš by to nepomohlo, protože je potřeba, aby propuštěný vězeň měl zájem o tuto spolupráci, jinak postrádá svůj smysl. Existují i různé neziskové organizace, které můžou takovýmto lidem pomoci. Jde např. o Armádu Spásy a Naději. Ty mohou propuštěným pomoci s ubytováním, s hledáním zaměstnání a také jim poskytují poradenství a pomoc při vyřizování dokladů a různých dávek. Je správné, že tu jsou takové organizace, protože si propuštění mohou vybrat druh pomoci, který jim nejvíce vyhovuje.

Odsouzení, kteří opouštějí vězení, mají v současné době docela velké množství nabízených služeb, které mohou využít. Ať už jde o různé noclehárny a azylové domy, nebo o pomoc v hledání zaměstnání. Je jen na propuštěných věznicích, zda těchto možností využijí nebo se o sebe budou chtít postarat sami.

Měly by se také ve větší míře využívat tresty nespojené s odnětím svobody. Velmi často bývá využíváno podmíněné odsouzení, které dostávají odsouzení několikrát za sebou, i když je jasné, že když po prvním odsouzení znovu pachatel recidivoval, nebyl naplněn účel trestu. V takových případech by mělo být více využíváno podmíněné odsouzení s dohledem, protože tak může soud uložit pachateli různá omezení (patří sem např. zákaz navštěvovat určité typy zařízení, jako jsou hospody a herny) nebo plnění povinností (např. podstoupení léčby závislosti na návykových látkách), jejichž účelem je, aby pachatel vedl řádný život. Více by se měl využívat i trest obecně prospěšných prací, ale u tohoto druhu trestu je problémem, že neexistuje dostatek pracovních míst, kam by byli odsouzení zařazováni.

Věřím, že některé pachatele je možné převychovat tak, aby už nadále nepáchali trestnou činnost, ale jde o velmi náročnou práci, která trvá velmi dlouho. Je samozřejmé, že nejde kriminalitu vymítit úplně, ale částečně ji zredukovat jde. Myslím si, že je lepší zaměřit se na prevenci trestné činnosti u mladých osob, tak aby se z nich co nejméně stávali budoucí recidivisté, protože je snazší předcházet trestné činnosti než napravovat mnohonásobné recidivisty.

Seznam literatury:

- BARTOSZOVÁ J. Stav postpenitenciarního zacházení v Ostravě a okrese Frýdek – Místek. *České vězeňství*, 1999, č. 1
- BEDNÁŘOVÁ Z. Nové pojetí práce sociálního kurátora. *České vězeňství*, 1997, č. 1
- BLATNÍKOVÁ Š. Osobnost recidivního pachatele a výkon dlouhodobého trestu. *České vězeňství*, 2005, č. 1
- ČERNÍKOVÁ V. Sociální ochrana. 2. upravené vyd. Praha: Policejní akademie ČR, 1998
- ČERNÍKOVÁ V. Sociální ochrana. 1. vyd. Praha: Policejní akademie ČR, 2005
- ČERNÍKOVÁ V., SEDLÁČEK V. Základy penologie pro policisty. 1. vyd. Praha: Policejní akademie ČR, 2002
- ČÍRTKOVÁ L. Forenzní psychologie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004
- EVROPSKÁ VĚZEŇSKÁ PRAVIDLA. *České vězeňství* (příloha), 1996, č. 3
- HÁLA J., HACKOVÁ Z. Anketa k problematice zaměstnávání odsouzených. *České vězeňství*, 2003, č. 3
- JELÍNEK J. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 2. aktualizované vyd. Praha: Linde, 2006
- JEŘÁBEK M. Podmínky dalšího rozvoje zaměstnávání vězňů. *České vězeňství*, 2001, č. 1 – 2
- JEŘÁBEK M. Zaměstnávání vězňů – výběr z diskusních příspěvků. *České vězeňství*, 2001, č. 1 - 2
- KOHOUTEK M. Zacházení s odsouzenými k dlouhodobým a doživotním trestům. *České vězeňství*, 1996, č. 2
- KUCHTA J., VÁLKOVÁ H. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2005
- LATA J. Účel trestu a jeho spravedlivost. *Trestní právo*, 2001, č. 2, 5
- LOUNOVÁ J., MÍHOLA J. Jsou vrozené kriminální sklony odstranitelné? *Trestní právo*, 2005, č. 6
- MAREŠOVÁ A. Důsledky dlouhodobého uvěznění. *Trestní právo*, 2004, č. 4, 5
- NEUDEK K. Užití a aplikace norem a směrnic OSN pro zacházení s vězni (příloha). *České vězeňství*, 1994, č. 3
- NOVOTNÝ O. O trestu a vězeňství. 2. vyd. Praha: Academia, 1969
- NOVOTNÝ O., OSMANČÍK O. O problematice prevence kriminality. *Trestní právo*, 2001, č. 12
- NOVOTNÝ O., VANDUCHOVÁ M. a kol. Trestní právo hmotné I. Obecná část. 5. jubilejní, zcela přepracované vyd. Praha: ASPI, 2007

- NOVOTNÝ O., ZAPLETAL J. a kol. Kriminologie. 2. přepracované vyd. Praha: ASPI Publishing, 2004
- OSMANČÍK O., SUCHÝ O. K otázkám zvýšené účinnosti boje proti recidivě. Právníké štúdie XX, 1972
- POSLÁNÍ A ORGANIZAČNÍ STRUKTURA PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBY (mezinárodní diskusní fórum). České vězeňství (příloha č. 1), 1999, č. 1
- ŘEHÁČEK M. Systém kontinuálního resocializačního působení. České vězeňství, 1996, č. 5 – 6
- SE SOCIÁLNÍMI KURÁTORY U KULATÉHO STOLU. České vězeňství, 1996, č. 5 – 6
- STATISTICKÁ ROČENKA VS ČR za rok 2006
- ŠČERBA F. Metody činnosti Probační a mediační služby. Trestní právo, 2002, č. 6
- URBANOVA M. Systémy sociální kontroly a právo. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006
- VANTUCH P. Stav a perspektivy systému postpenitenciárního působení v Československu. Právník, 1990, č. 11
- VOŇKOVÁ J. CHALUPOVÁ J. Sociální práce s pachateli. 1. vyd. Praha: Leges crimen. 1992
- ZAPLETAL J. Prevence kriminality. 2. přepracované vyd. Praha: Policejní akademie ČR, 2005
- ZAPLETAL J. a kol. Aktualizace statistických údajů o kriminalitě. 1. vyd. Praha: Policejní akademie ČR, 2003
- <http://equal.spj.cz>
- <http://www.planb.cz>
- <http://www.aktivizace.cz>
- <http://www.melnik.cz/sluzby-pro-obcany/odbor-socialnich-veci-a-zdravotnictvi/socialni-kurator/socialni-kurator.html>
- <http://www.blansko.cz/urad/odbory/socialni/ospo-socialni-kurator.php>
- [http://www.praha8.cz/\(5qzc5z453hq1b545ok2m3z3k\)/default.aspx?ido=170&sh=101511355](http://www.praha8.cz/(5qzc5z453hq1b545ok2m3z3k)/default.aspx?ido=170&sh=101511355)
- http://www.pmscr.cz/scripts/index.php?id_nad=21

Příloha: Tabulka – Zaměstnanost odsouzených

Vazební věznice a věznice	Průměrný denní počet odsouzených			Reálná zaměstnanost odsouzených v %	Průměrný hodinový výdělek pracujícího odsouzeného v Kč/hod
	Celkem	Zahrnutých v evidenci zaměstnávání	Celkem zaměstnaných		
Bělušice	622	479	149	31,01%	29,97
Brno	289	100	98	98,30%	29,36
Břeclav	143	62	55	88,68%	30,19
České Budějovice	131	53	53	99,60%	29,76
Drahonice	225	188	116	61,75%	27,53
Heřmanice	725	662	158	23,91%	29,16
Horní Slavkov	798	772	275	35,66%	23,22
Hradec Králové	244	147	99	67,18%	29,31
Jiřice	649	474	152	32,01%	29,04
Karviná	167	62	45	73,23%	27,25
Kuřim	545	494	207	41,89%	31,87
Kynšperk nad Ohří	463	418	255	61,00%	24,68
Liberec	234	179	76	42,45%	36,60
Litoměřice	124	58	28	47,82%	30,90
Mírov	366	327	166	50,74%	46,81
Nové Sedlo	485	374	94	25,16%	26,55
Odolov	291	233	145	62,13%	26,33
Olomouc	137	76	70	91,43%	29,74
Opava	419	339	195	57,52%	27,26
Oráčov	514	473	184	38,87%	22,56
Ostrava	213	57	50	88,09%	28,76
Ostrov	769	711	221	31,08%	23,23
Pardubice	599	395	218	55,28%	31,86
Pízeň	1 067	926	378	40,80%	37,04
Praha - Pankrác	512	254	226	88,82%	30,40
Praha - Ruzyně	234	122	122	99,69%	29,71
Příbram	836	584	196	33,51%	28,33
Rýnovice	551	493	314	63,74%	26,50
Stráž pod Ralskem	897	820	529	64,50%	40,64
Světlá nad Sázavou	448	370	188	50,82%	28,34
Teplice	39	19	19	99,90%	29,30
Valdice	176	1 166	740	63,48%	30,40
Vinařice	878	869	123	14,18%	27,34
Všehrady	557	511	242	47,35%	27,82
Znojmo	197	93	78	83,51%	27,58
Celkem	16 542	13 359	6 262	46,87%	30,68

Zdroj: Statistická ročenka VS ČR za rok 2006